

PROLEGOMENA
DO MODLITWY

ABU AL-LAJŚ AS-SAMARKANDI

PROLEGOMENA DO MODLITWY

PRZEKŁAD Z JĘZYKA ARABSKIEGO I OPRACOWANIE
MAREK M. DZIEKAN

WROCLAW 1432/2011

Autor i tytuł oryginału:

ابو الليث السمرقندي

كتاب المقدمة في الصلاة

على مذهب الامام ابي حنيفة

Przekład z języka arabskiego i opracowanie:

Marek M. Dziekan

Copyright for the Polish Text & Translation by Marek M. Dziekan

Redakcja:

Musa Czachorowski

Inicjatywa wydawnicza:

Çaxarxan Xucaliq, Wrocław 1432/2011, ahma@wp.pl, 604136386

Skład i druk:

Agencja Wydawnicza ARGİ sc

50-542 Wrocław, ul. Żegiestowska 11

www.argi.pl

ISBN 978-83-60425-68-8

WPROWADZENIE

1. Modlitwa rytualna w islamie (*salat*)

Islam jest najmłodszą religią monoteistyczną. Powstał w VII w. na Półwyspie Arabskim, a jej twórcą był Muhammad Ibn Abd Allah (ok. 750-632), znany w Europie pod zlatynizowanym imieniem Mahomet. Mono-teizm muzułmański pojawił się na terenach Bliskiego Wschodu, a zatem na ziemi, która była świadkiem narodzin i rozwoju dwóch wcześniejszych monoteizmów – judaistycznego i chrześcijańskiego. Nowa religia nie pozostała w oderwaniu od swych poprzedniczek. Islam uwzględnił w swej historii świętej – historii Proroków – także judaizm i religię Jezusową, choć przewartościował treść Świątych Ksiąg żydów i chrześcijan, czasem w sposób niemożliwy do zaakceptowania przez tamte wyznania.

W obecnych czasach islam jest religią rozwijającą się bardzo intensywnie, a jej wyznawcami mieni się obecnie około półtora miliarda osób, głównie w krajach Azji i Afryki, ale obserwuje się wzrost zainteresowania islamem także w Europie i Ameryce. Muzułmanie mówią różnymi językami i choć modlitwę kanoniczną zobowiązani są odprawiać w świętym języku arabskim, to osobiste prośby kierują do Boga w swych rodzimych językach.

Podstawą wiary muzułmańskiej jest jego święta księga, *Koran*, zawierający najważniejsze zasady doktrynalne tej religii. Ich rozwinięciem i uzupełnieniem jest *sunna*, Tradycja, składająca się z hadisów, czyli opowieści

o czynach, gestach i słowach Proroka Muhammada. Te dwie księgi stały się źródłem muzułmańskiego prawa (*szaria*, *szariat*, *szari'a*) i teologii.

Islam opiera się na pięciu podstawowych artykułach, zwanych także filarami (arab. *arkan ad-din*), wśród których jest między innymi modlitwa kanoniczna (*salat*), zajmująca pomiędzy nimi miejsce poczesne. O obowiązku modlitwy niejednokrotnie wspomina Koran: „Odprawiaj modlitwę przy skłanianiu się słońca, aż do ciemności nocy, a recytację – o świcie. Zaprawdę, recytacja o świcie znajduje świadków! A nocą czuwaj na modlitwie, to będzie dla ciebie zasługa dobrowolna; być może, twój Pan pošle cię w miejsce chwalebne!”¹

Niektórzy teologowie i prawnicy muzułmańscy przypisują modlitwie nawet rolę najważniejszą. Z pewnością zaś jest ona najbardziej charakterystycznym dla człowieka z zewnątrz religijnym rytuałem islamu, o czym świadczą słowa papieża Jana Pawła II: „Obraz wyznawcy Allaha, który bez względu na czas i miejsce pada na kolana i pogrąża się w modlitwie, pozostaje wzorem dla wyznawców prawdziwego Boga, zwłaszcza dla tych chrześcijan, którzy mało się modlą lub nie modlą się wcale, opuszczając swe wspaniałe katedry”².

Pełny cykl muzułmańskich modlitw kanonicznych na każdy dzień obejmuje pięć modlitw³:

- *salat as-subh* (zwana też *salat al-fadžr*) – modlitwa poranna, odprawiana od świtu do wschodu słońca;
- *salat az-zuhr* – modlitwa południowa, odprawiana zaraz po zejściu słońca z zenitu;

¹ Koran, 17, 78-79 (dalej: K); por. także 73, 1-4; 76, 25-26 i in. W niniejszej publikacji korzystam z przekładu Józefa Bielawskiego, Koran, PIW, Warszawa 1986.

² Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Redakcja Wydawnictwa KUL, Lublin 1994, s. 83.

³ Bardziej szczegółowe informacje dotyczące modlitwy muzułmańskiej znajdzie Czytelnik w pracy *Salat. Muzułmańska Książka do Modlitwy*, Islam International Publications Limited, Warszawa 2000 (jest to typowy podręcznik do modlitwy) i w mającym całkiem inny charakter opracowaniu Marek M. Dziekan, *Jak modlą się muzułmanie. Antologia modlitw*, Verbinum, Warszawa 1997 oraz oczywiście w publikowanym poniżej traktacie.

- *salat al-asr* – modlitwa popołudniowa, odprawiana w czasie pomiędzy zakończeniem *salat az-zuhr* a zachodem słońca;
- *salat al-maghrib* – modlitwa po zachodzie słońca;
- *salat al-isza (al-asza)* – modlitwa nocna, odprawiana pomiędzy czasem, gdy zniknie czerwona poświata na zachodzie a świtem.

W islamie szyickim wierni odmawiają tylko trzy modlitwy, łącząc po dwie.

Dokładny czas początku modłów ogłaszany jest przez muezzina. Prawo muzułmańskie przewiduje dokładne określenie zarówno sposobu ogłaszania wezwania na modlitwę (arab. *azan*), jak i osoby muezzina. Muezzin musi być oczyszczony z grzechu, mieć piękny, silny głos. *Azan* powinien być głoszony z wysokiego miejsca, jak minaret lub dach meczetu, może to być także specjalny balkon we wnętrzu świątyni. Słowa wezwania na modlitwę muszą następować płynnie po sobie i zabrzmieć dokładnie w momencie nadejścia czasu modlitwy. *Azan* musi pochodzić od jednej osoby i być wypowiadany w języku arabskim⁴.

Modlitwę należy odmawiać w stronę Mekki, a dokładniej najważniejszej muzułmańskiej świątyni, Al-Kaby⁵. Kierunek ten nazywa się *kibla*. W meczecie wyznacza go specjalna nisza umieszczona w odpowiedniej ścianie zwana *mihrabem*. Jeśli modlitwa odbywa się poza meczetem, to w braku orientacji co do kierunku Mekki wierny powinien modlić się we wszystkich czterech kierunkach świata po kolei, w braku zaś czasu powinien zdecydować się na jeden z nich. Kierunek modlitwy został ostatecznie ustalony przez Prokora niedługo po przybyciu Muhammada do Medyny (622 r. n.e.). Wtedy to w meczecie w miejscowości Kuba została ogłoszona zmiana kierunku modlitwy. Początkowo bowiem muzułmanie – na wzór wyznawców juda-

⁴ Por. np. *Religie Wschodu i Zachodu. Wybór tekstów źródłowych*, opr. Kazimierz Banek, WSiP, Warszawa 1991, s. 351-353.

⁵ Szczegółowy opis Al-Kaby w: Marek M. Dziekan, *Dzieje kultury arabskiej*, PWN, Warszawa 1988, s. 341-347.

izmu i chrześcijaństwa – modlili się w stronę Jerozolimy, która jest trzecim świętym miejscem islamu. Owa świątynia w Kubic nazywana jest odtąd Meczetem Dwóch Kibli (*Masżid al-Kiblatajn*).

Ilość modlitw i dokładny ich kształt ustalono prawdopodobnie dopiero po śmierci Proroka Muhammada. Początkowo mówi się tylko o trzech modlitwach. Jednakże pobożna tradycja muzułmańska przypisuje ustalenie tych modlitw samemu Prorokowi i wiąże to z tzw. Podróżą Nocną (*Al-Isra wa-al-Miradž*) Proroka, podczas której Muhammad na swym uskrzydłonym rumaku o ludzkiej twarzy (*Al-Burak*) odbył podróż z Mekki do Jerozolimy, a stamtąd do Nieba, gdzie spotkał się z poprzednimi Prorokami Pana i rozmawiał z samym Bogiem.

Wydarzenie to tak opisuje jeden z *hadisów*: „Mahomet wyjechawszy do nieba, zwiedził kolejno sześć niższych kręgów niebieskich, gdzie powitał znajdujących się tam proroków: Adama, Idrisa, Abrahama, Mojżesza i Jezusa. Następnie wszedł do nieba, gdzie Bóg przepisał dla jego ludu 50 modlitw codziennie. Mahomet wstąpiwszy do Mojżesza opowiedział mu o rozkazie boskim. Gdy Mojżesz dowiedział się, że Bóg przepisał Arabom 50 modlitw codziennie, poradził Mahometowi, żeby, powróciwszy do Boga, wytłumaczył mu niemożność spełnienia przez Arabów tego rozkazu. Mahomet posłuchał rady i Bóg liczbę modlitw przepisanych zmniejszył do połowy. Ale Mojżeszowi, którego znów Mahomet spytał o radę, nie podołało się i to nowe polecenie i skłonił Proroka do przedstawienia jeszcze raz Bogu, że Arabowie rozkazu takiego spełnić nie są w możności; Mahomet wrócił do Boga, gdzie udało mu się wyjednać zmniejszenie liczby modlitw do pięciu. Mojżesz wszelako, uważając i tę liczbę za niemożliwą dla Araba, radził Mahometowi potargować się jeszcze. Ale Mahomet odpowiedział: Teraz już bym się przecież wstydził przed Bogiem!”⁶

⁶ Julian A. Świecicki, *Historia literatury arabskiej*, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1901, s. 108-109 (II wyd. *Literatura arabska*, Wyd. Miniatura, Kraków 2004, s. 86-87).

Modlitwa muzułmanina nie wymaga do jej odprawiania świątyni, a jedynie miejsca czystego rytualnie. „Módlcie się za mnie, a wasza modlitwa dotrze do mnie z każdego miejsca, w którym będziecie” – przekazuje *sunna* słowa Proroka Muhammada⁷. Czynem pochwalanym jest modlitwa w meczecie w piątek. Nie jest to „dzień święty” w naszym pojęciu. W klasycznej kulturze islamu od innych dni różniła go tylko uroczysta modlitwa południowa pod przewodnictwem imama, o której Prorok powiedział: „Kto modli się w meczecie przez jeden dzień, tego Bóg odgrodzi od ognia piekielnego trzema rowami, a każdy rów będzie szerszy niż odległość dzieląca zorzę poranną od wieczornej”⁸. Ale choć meczet jest miejscem najbardziej czystym rytualnie, nie jest on prostym odpowiednikiem chrześcijańskiej świątyni, lecz w swych funkcjach zbliża się do żydowskiej synagogi. Domesem Bożym (*Bajt Allah*) jest tylko Al-Kaba w Mekce, każdy inny meczet to raczej miejsce spotkań wspólnoty, nie tylko w celach modlitewnych⁹.

Czystość rytualna (arab. *tahara*), której szczegółowe zasady przekazuje *sunna* i prawo muzułmańskie, obowiązuje także samego oranta¹⁰. „Występujące już w Koranie pojęcie ‘tahara’ oznacza czystość zarówno cielesną, jak i moralną. Muzułmanin powinien trzymać się z dala od rzeczy „nieczystych” (...)”¹¹. Dlatego też przed spełnieniem obowiązku modlitwy, każdy muzułmanin powinien dokonać rytualnych ablucji. Małe ablucje wykonywane wodą nazywają się *wudu*, rytualne obmycie po znaczniejszym zabrudzeniu – *ghusl* oraz – w razie konieczności – rytualne obmycie się czystym piaskiem – *tajammum*. Ablucje, jak pisze Hossein Seyyed Nasr,

⁷ Mahomet, *Mądrości Proroka*, tłum. J. Danecki, PIW, Warszawa 1993, s. 32.

⁸ Tamże, s. 46.

⁹ Szczegóły związane z muzułmańskim pojęciem sacrum por. M. M. Dziekan, *Miejsce święte w islamie*, „Przegląd Orientalistyczny” 2001, nr 3-4.

¹⁰ Z łac. osoba modląca się.

¹¹ Monika i Udo Tworuschka, *Islam. Mały słownik*, tłum. J. Marzęcki, Verbinum, Warszawa 1995, s. 23.

oznaczają „nie tylko fizyczne oczyszczenie ciała, lecz również oczyszczenie duszy. Dzięki nim brud egzystencji oddzielającej od Boga zostaje zmyty i człowiek jest gotów stanąć przed Bogiem. Nagle czuje, że jego ciało jest napromieniowane światłością, że powróciło do swojej rajskiej czystości”¹². Ablucje zatem przywracają człowiekowi jego czystość pierwotną, zaś słowa irańskiego teologa są jak gdyby echem *hadisu*: „Gdy muzułmanin dokonuje ablucji, grzechy opuszczają jego słuch, jego wzrok, jego ręce i nogi”¹³. Podstawowe zasady ablucji określone zostały w Koranie (5,6): „O, wy, którzy wierzyacie! Kiedy stajecie do modlitwy, to obmyjcie wasze twarze i ręce aż do łokci; przetrzyjcie lekko wasze głowy, a nogi myjcie – aż do kostek. A jeśli jesteście w stanie nieczystym, to oczyszczajcie się. A jeśli jesteście chorzy albo w podróży, albo jeśli ktoś z was przyszedł z ustronnego miejsca, albo jeśli dotykaliście kobiet, a nie znajdziecie wody, to poszukajcie dobrego piasku i wycierajcie nim twarz i ręce”¹⁴.

Następnie, jeszcze przed przystąpieniem do właściwej modlitwy, należy wypowiedzieć intencję, na jaką odbywa się modlitwę (arab. *nija*). W przypadku *salatu* jest to o tyle istotne, że rytualna modlitwa w islamie sama w sobie nie stanowi, tak jak to jest w chrześcijaństwie, rozmowy człowieka z Bogiem, lecz jest przede wszystkim wyrażeniem pokory człowieka wobec Boga i wychwalaniem Boskiej wszechmocy i miłosierdzia. Kształt *salatu* został ustalony w prawie muzułmańskim na podstawie zapisów Koranu i Tradycji muzułmańskiej i opiera się na jednym dla wszystkich czterech szkół prawnych schemacie, a odchylenia odeń są raczej natury szczegółowej. Tym niemniej modlitwę należy odbywać ściśle według zasad wybranej

¹² Hossein Seyyed Nasr, *Idee i wartości islamu*, tłum. J. Danecki, PAX, Warszawa 1988, s. 111-112.

¹³ Mahomet, *Mądrości Proroka*, dz. cyt., s. 30.

¹⁴ *Koran*, dz. cyt. Wiele szczegółów dotyczących ablucji i czystości rytualnej w kontekście modlitwy zawiera tekst As-Samarkandiego. Por. także Sergiusz Sidorowicz, *Czystość rytualna w islamie*, w: *Literatura Arabska. Dociekania i Prezentacje 2*, pod red. M. M. Dziekana, Dialog, Warszawa 2000, s. 7-46.

szkoły, nie opuszczając żadnego jej elementu ani nie łącząc ustaleń różnych szkół. Uchybienie któremuś z jej składników powoduje unieważnienie modlitwy kanonicznej i konieczność powtarzania jej od nowa.

Początkiem modlitwy jest wypowiedzenie w pozycji stojącej *takbiru: Allahu Akbar*, czyli słów „Bóg jest Wielki”¹⁵. Następnie należy wypowiedzieć *Al-Fatihę (Otwierającą)*, pierwszą surę Koranu. Swoją formą i treścią wyróżnia się ona od innych sur koranicznych. Często określana jest, ze względu na swoją rolę w kulcie, jako muzułmański odpowiednik chrześcijańskiego „Ojcze nasz”. Towarzyszy ona wszystkim modlitwom oraz wszystkim ważnym wydarzeniom w życiu muzułmanina. Kolejne czynności wykonywane podczas modlitwy to dość skomplikowany układ skłonów i czołobic. Każdy taki cykl modlitewny składający się z siedmiu ruchów (skłon, wyprost, padnięcie na kolana i czołobicie, przejście do pozycji siedzącej na udach, drugie czołobicie) określany jest terminem *raka* (l. mn. *ruku*)¹⁶. W tym czasie wypowiadane są różne fragmenty *Koranu*, formuły wychwalania Boga, *shahada* (wyznanie wiary) oraz na końcu – przekazanie pokoju dla wszystkich ziemskich stworzeń (*salam*).

Dodatkowe zasady określają zbiorową modlitwę piątkową. Wierni powinni ustawić się w równych rzędach i wykonywać wszystkie ruchy zgodnie z tym, co czyni prowadzący modlitwę *imam*. Pierwsze rzędy zarezerwowane są przy tym dla mężczyzn, ostatnie zaś dla kobiet, co nie ma w żadnym wypadku konotacji deprecjonującej kobietę. Chodzi raczej o to, aby podczas modlitwy nic nie rozpraszało umysłów mężczyzn. Temu celowi służy także wymóg odpowiedniego stroju podczas modlitwy. Mężczyzna musi być odziany co najmniej od pępka po kolana, kobieta zaś, według najstarszych tradycji może mieć odsłoniętą jedynie twarz oraz dłonie. Dzi-

¹⁵ W ten sposób zwyczajowo tłumaczy się tę formułę, choć jej teologiczny i lingwistyczny kontekst wskazuje, że właściwszy byłby przekład: „Bóg jest Większy [od Wszystkiego]”, czytaj: „Bóg jest największy”. Po arabsku *akbar* to stopień wyższy od *kabir* - duży, wielki.

¹⁶ Por. np. Hammudah Abdalati, *Spojrzenie w islam*, tłum. A. B. Kopański, Stowarzyszenie Studentów Muzułmańskich w Polsce, 1993, s. 89-95.

wić może fakt odsłaniania twarzy kobiety. W rzeczywistości jednak zasłona, jaką noszą kobiety muzułmańskie, arab. *hidżab* (nazywany także z perska *czadorem*), nie jest „wymysłem” muzułmańskim, lecz został przejęty z Bizancjum. Początkowo zasłona była wyznacznikiem wyższej pozycji społecznej. Jej upowszechnienie jest dziełem wieków późniejszych.

Inne modlitwy muzułmańskie określane są jako nadobowiązkowe. Najważniejsze z nich utrzymały w swej nazwie określenie *salat*, np. *salat al-istiska*, zwana także *salat al-istimtar* (modlitwa o deszcz), *salat at-tarawih* (modlitwa ramadanowa), *salat al-dżanaza* (modlitwa pogrzebowa) czy *salat al-idajn* (modlitwa dwóch świąt). Wszystkie te modlitwy mają określony tradycją kształt oraz treść.

Modlitwa o deszcz wywodzi się z przedmuzułmańskiego obrzędu magicznego nazywanego *nar al-istiska* – ogień prośby o deszcz. Dowodzi tego choćby znamienny zwyczaj o wyraźnych konotacjach magicznych, niewystępujący w żadnej innej modlitwie: podczas jej odprawiania należy przełożyć ubranie na lewą stronę. Przełożony w *Aneksie* tekst tej modlitwy to słowa samego Proroka Muhammada, które tradycja włączyła jako wzorowe do zestawu modlitw muzułmańskich¹⁷.

Z kolei *tarawih* – dosł. posiedzenia, to długie nocne modlitwy podczas postu w ramadanie, podczas których recytuje się Koran i odmawia inne modlitwy.

Jak pisze współczesny teolog muzułmański z Pakistanu Abu al-Ala al-Maududi, modlitwa rytualna islamu „wychowuje i tworzy z człowieka prawdziwego muzułmanina, odnawia pamięć o Bogu, odświeża wiarę i przypomina o Dniu Sądu Ostatecznego”¹⁸.

¹⁷ Por. *Al-Fikh ala al-mazahib al-arba* [„Fikh według czterech obrządków”], Asz-Szab, Al-Kahira b.r.w., s. 182; Al-Albani, *Muchtasar Sahih al-Buchari* [„Skrót Sahihu Al-Buchariego”], Al-Kahira 1399 H., t. I, s. 245-250; o zwyczaju staroarabskim: M. M. Dziekan, *Arabia magica. Wiedza tajemna u Arabów przed islamem*, Dialog, Warszawa 1993, s. 97-99.

¹⁸ Abul A’la Maududi, *Zrozumieć islam*, tłum. H. Szabanowicz i H. Sawafta, Międzynarodowa Islamska Federacja Organizacji Studenckich, b.m. i r.w., s. 83.

Zewnętrzny kształt modlitwy muzułmańskiej postronnemu widzowi przypominać może swego rodzaju ćwiczenie gimnastyczne. Teolodzy muzułmańscy również zwracają uwagę na ten aspekt *salatu*, podkreślając nie tylko pożytek płynący z modlitwy dla duszy, ale także dla ciała wiernego. Warto zatem pamiętać także o aspekcie higienicznym i zdrowotnym modlitw muzułmańskich, nie tylko o ich najważniejszym, ale nie jedynym aspekcie duchowym. Należy też podkreślić, że religia muzułmańska przestrzega przed automatyzmem, rutyną i nieszczerością w modlitwie. Pierwszy imam szyicki Ali Ibn Abi Talib napomina: „Pewny sen jest lepszy od modlitwy w zwątpieniu”¹⁹.

Odminną formą modlitwy jest *zikr*, czyli wspomnianie Boga. Polega on na recytacji formuł wychwalających Boga albo tzw. Najpiękniejszych Imion Boga (także: Pięknych Imion Boga, *al-asma al-husna*), których jest 100 (99 + najpiękniejsze imię Allah, czyli Bóg)²⁰. Ten typ modlitwy stał się charakterystycznym przejawem kontaktu człowieka z Bogiem wśród mistyków muzułmańskich – *sufich*, którzy za pośrednictwem *zikru* osiągają wyższy stopień nadprzyrodzonego kontaktu z Absolutem. „Osiągnięcie ekstazy umożliwiają wszelkie nierozzerwalnie powiązane elementy rytuału: a więc wspomnianie Boga (czyli właściwy *zikr*), recytacja fragmentów Koranu, poezji sufickich, narastający śpiew, wzmagająca się muzyka, taniec i inne formy ruchu”²¹. Praktykowany jest także przez innych wiernych i stanowi treść muzułmańskiego „rózańca”, tzw. *tasbihu*.

¹⁹ Ali Ibn Abi Talib, *Aforyzmy*, tłum. J. Danecki, PIW, Warszawa 1990, s. 29. Ali Ibn Abi Talib (zm. 661), kuzyn i zięć Proroka, mąż jego córki Fatimy, czwarty kalif sprawiedliwy i pierwszy imam szyicki. Jeden z największych bohaterów islamu, przypisuje mu się zbiór kazań i mądrości *Nahdz al-balagha*. Por. na jego temat wstęp J. Daneckiego do wyboru jego aforyzmów (cyt. wyżej) oraz M.M. Dziekan, *Ali Ibn Abi Talib, pierwszy imam szyicki*, „Rocznik Muzułmański” 2006, t. 6.

²⁰ Spis „Najpiękniejszych Imion Boga” por. np. w: J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Dialog, Warszawa 2007, s. 583-587.

²¹ Ewa Machut-Mendecka, *Wspominanie Boga w mistycyzmie muzułmańskim*, „Albo-albo. Inspiracje jungowskie”, 1991, nr (0), s. 66.

Najbliższym odpowiednikiem modlitwy chrześcijańskiej, którą charakteryzuje bezpośrednia więź pomiędzy Bogiem a orantem, będąca tutaj efektem tajemnicy wcielenia i dramatu odkupienia, jest *du'a*, dosłownie inwokacja, wezwanie²².

Du'a nie ma w zasadzie określonych reguł, choć niektórzy teologowie próbowali ją w jakiś sposób unormować. W *du'a* treść modlitwy jest dowolna, może ona zatem zawierać na przykład bezpośrednio prośby skierowane do Boga, ale preferuje się częste cytowanie *sur* i *ajatów* koranicznych. Charakterystyczna dla *du'a* jest postawa oranta: powinien on stać z rękami wzniesionymi ku niebiosom. *Du'a*, podobnie jak *salat*, należy odmawiać w stanie rytualnej czystości, a zatem i tutaj mają zastosowanie ablucje. Sugeruje się także, aby na początku, w środku i na końcu inwokacji wypowiedzieć formułę *al-hamdu li-Allah* (Chwała Bogu).

Słynny XIII-wieczny teolog Ibn Tajmijja²³ twierdził, że najwyższą formą modlitwy jest *salat*, następnie recytacja koraniczna, potem *ziker*, i wreszcie na końcu *du'a*. Mimo tej klasyfikacji, która jest chyba bardziej teoretyczna niż praktyczna, *du'a* jest formą modlitewną bardzo rozpowszechnioną w islamie zarówno sunnickim, jak i szyickim. Wydaje się, że wynika to z pragnienia wiernych, aby zwrócić się do Boga bezpośrednio z własnymi problemami i rozmyślaniami. Choć bowiem Bóg islamu jest przede wszystkim wspaniały i niedosiężny, to przecież na każdym kroku podkreśla się Jego litościwość i miłosierdzie. A takiego Boga poszukuje przecież każdy śmiertelnik.

Pomimo, iż islam nie uznaje świętych poza samym Bogiem, Prorok Muhammad, jako ten, który przekazał światu naukę islamu, jest szczególnie czczony przez muzułmanów, co znajduje swe odbicie głównie w róż-

²² Na temat *du'a* por. Louis Gardet, *Du'a*, w: *The Encyclopedia of Islam*, t. II, Leiden-London 1965, s. 617-618.

²³ Por. na jego temat np. J. Danecki, *Arabowie*, PIW, Warszawa 2001, s. 338-343; M. M. Dziekan, *Pisarze muzułmańscy VII-XX w. Mały słownik*, Verbinum, Warszawa 2003, s. 69.

nych formach islamu ludowego, zwłaszcza podczas święta Urodzin Proroka (*Al-Maulid an-Nabawi* lub *Maulid an-Nabi*), obchodzonego w miesiącu *rabi al-awwal*²⁴. Jednakże obok nie całkiem ortodoksyjnych form oddawania czci Prorokowi islamu, istnieją też inne dozwolone, a nawet zalecane przez prawo muzułmańskie. Głównym obrzędem związanym z czcią oddawaną Prorokowi (ale wyłącznie jako prorokowi!) jest odwiedzanie (*zijara*) jego grobu w Medynie. Odwiedziny te stanowią ostatni, nadobowiązkowy element pielgrzymki muzułmańskiej – *hadżdżu*. Podczas tej pielgrzymki wierni zwracają się do Boga, wysławiając swego Proroka i błagając Go o łaskę dla Muhammada, najdoskonalszego z ludzi.

Podobną formę ma cykl modlitewny przypominający litanie, nazywany *hizb*, obejmujący modły za Proroka na każdy dzień tygodnia. Najbardziej chyba znanym zbiorem modlitw tego typu jest *Dala'il al-chajrat* („Przewodnik dobrych czynów”) sufiego z Maghrebu Al-Dżazulego (XV w.), obejmujący także tzw. *al-asma asz-szarifa* – szlachetne imiona Proroka, wzorowane na Najpiękniejszych Imionach Boga. Ich liczba rozrosła się z czasem z 99 do 201²⁵. Należy jednak podkreślić, że są to zawsze modlitwy za Proroka, nie zaś do Proroka. Adresatem modlitwy w islamie zawsze jest tylko i wyłącznie Bóg, a religia ta nie przewiduje żadnych form wstawiennictwa (*szafā'a*).

2. Abu al-Lajs as-Samarkandi: uczoney i jego dzieło

Abu al-Lajs Nasr Ibn Muhammad Ibn Ahmad Ibn Ibrahim as-Samarkandi (zm. 983 lub 993)²⁶, zwany *Imam al-Huda* (Imam Słusznej Drogi)

²⁴ Reinhard Kirste, Herbert Schultze, Udo Tworuschka, *Święta wielkich religii*, tłum. M. M. Dziekan, M. Mejer, P. Pachciarek, Verbinum, Warszawa 1998, s. 72-73; Annemarie Schimmel, *Das islamische Jahr. Zeiten und Feste*, C.H. Beck, München 2001, s. 64-79.

²⁵ Por. ich listę w: M. M. Dziekan, *Symbolika arabsko-muzułmańska. Mały słownik*, Verbinum, Warszawa 1997, s. 69-70.

²⁶ Na temat autora i jego dzieł por. Fuat Sezgin, *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, Band I *Qur'anwissenschaften, Hadīṭ, Geschichte, Fiqh, Dogmatik, Mystik bis ca. 430 H.*, Brill, Leiden 1967,

to jeden z najwybitniejszych przedstawicieli hanafickiej²⁷ szkoły prawnej, *fakih*, egzegeta Koranu i mistyk. Jego dzieła, których Fuat Sezgin wymienia dwadzieścia cztery, zyskały popularność w całym świecie islamu od Maroka po Indonezję (jego utwory ukazywały się po arabsku z interlinearnymi przekładami tureckimi, jawajskimi i malajskimi). Według Josepha Schachta do najważniejszych jego dzieł zaliczyć należy *Tafsir*, czyli komentarz do Koranu, podręcznik prawa hanafickiego *Chizanat al-fikh* („Skarbnica prawa”), *Muchtalif ar-riwaja* („Różnorodne przekazy” / „Różnice w przekazach”), pracę o poglądach pierwszych mistrzów hanafickich, dziełko o pobożności i moralności *Tanbih al-ghafilin* („Pouczenie lekkomyślnych”), *Bustan al-arifin* („Ogród mędrców”) – dydaktyczny traktat o problemach teologii, filozofii i prawa muzułmańskiego oraz *Al-Mukaddima fi as-salat* („Prolegomena do modlitwy”), którego przekład prezentuję poniżej (tytuł oryginału, który jest podstawą niniejszej edycji, brzmi w przekładzie „Prolegomena” czy też „Wstęp”; uzupełnienie tytułu za F. Sezginem²⁸). Ten ostatni utwór doczekał się dziewięciu znanych komentarzy (ostatni z XVII wieku), co świadczy z jednej strony o jego popularności, z drugiej zaś użyteczności dla wiernych.

Facsimile rękopisu traktatu z interlinearnym przekładem tureckim, znajdującego się w bibliotece meczetu Aya Sofya w Stambule, opublikowane zostało wraz z turkologicznym komentarzem językowym przez Ananiasza Zajączkowskiego w 1962 roku²⁹. Ta edycja jest podstawą niniejszego

s. 445-450 (dalej: GAS); Josef Schacht, *Abū l-Layth al-Samarkandī*, w: *The Encyclopedia of Islam*, CD-ROM Edition v.1.1., Brill, Leiden, 2001 – tam dalsza bibliografia.

²⁷ Twórcą szkoły hanafickiej był Numan Ibn Sabit Abu Hanifa (700-767), pierwszy uczony muzułmański, który pozostawił pełną wykładnię *szariatu*. Jest to najbardziej obecnie rozpowszechniony i uważany za najbardziej oryginalny system prawny islamu (GAS I, s. 409-419; M. M. Dziekan, *Pisarze...*, dz. cyt., s. 10; na temat samego systemu por. J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Dialog, Warszawa 2007, s. 212-213. Warto dodać, że wyznawcami szkoły hanafickiej są Tatarzy polsko-litewscy i ich potomkowie.

²⁸ F. Sezgin, dz. cyt., s. 448.

²⁹ Ananiasz Zajączkowski, *Le traite arabe Mukaddima d'Abou-l-Lait as-Samarkandī en version mamlouk-kiptchak (Ms. Istanbul, Aya Sofya 1451)*, PWN, Warszawa 1962.

przekładu³⁰. Tłumaczenie ma za zadanie przede wszystkim zaznajomienie z treścią traktatu, zawierającego podstawowe zasady modlitwy muzułmańskiej. A. Zajączkowski wskazuje na wyjątkową wartość tego dzieła dla badania piśmiennictwa mamelucko-kipczackiego, podkreślając jego niezwykłą popularność w świecie islamu³¹. Nieuwzględniony w poniższym przekładzie exlibris na stronie pierwszej i kolofon na stronie ostatniej wskazują, że rękopis powstał w Egipcie za czasów panowania mameluckiego sułtana Kansuha al-Ghuriego (pan. 1500-1517), a związany z założoną przez niego madrasą Al-Aszrafijja kaligraf, nazywał się Asanbaj Ibn Sudun. Ową popularność potwierdzać może także istnienie rękopisu *Mukaddimy* w stosunkowo ubogich polskich zbiorach rękopisów arabskich.

Traktat podzielony jest na 33 nienumerowane w oryginale paragrafy (*fasl*). Trzydzieści dwa z nich poświęcone są bezpośrednio przepisom prawa muzułmańskiego dotyczącym modlitwy. Paragraf przedostatni i ostatni zawierają także rodzaj katechizmu w formie pytań i odpowiedzi związanych z różnymi aspektami prawa muzułmańskiego, często niewiele mającymi wspólnego z modlitwą.

Tekst rozpoczyna się preambułą oraz wstępem, w którym autor dokonuje ogólnej charakterystyki modlitwy i jej źródeł. Następnie As-Samarkandi omawia kolejno wszystkie warunki (*szart*, l. mn. *szurut*), zasady (*rukn*, l. mn. *arkan*), obowiązki (*wadžib*, l. mn. *wudżub*), zwyczaje (*sunna*, l. mn. *sunan*) i dobre obyczaje (*adab*) modlitwy. Uwzględnione są przepisy dotyczące czystości (*tahara*), ablucji (*wudu*) oraz samej modlitwy. Nie ma natomiast mowy o *azanie* ani o modlitwie piątkowej (*salat al-dżuma*), ani też o innych prawem

³⁰ Inny rękopis znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego, syg. MS. Or. I25 (IV QU 120'); opis manuskryptu: *Katalog rękopisów arabskich ze zbiorów polskich*, opr. Wojciech Dembski, PWN, Warszawa 1964, s. 167. W polskich zbiorach znajdują się też inne prace As-Samarkandiego, o czym W. Dembski (tamże) pisze na s. 168.

³¹ A. Zajączkowski, dz. cyt., s. 9.

przepisanych modlitwach. Traktat zatem ogranicza się w praktyce do kano-
nicznej, codziennej modlitwy indywidualnej muzułmanina.

Na potwierdzenie prawomocności poszczególnych zasad Autor przy-
tacza równoległe odpowiednie fragmenty Koranu oraz wypowiedzi Proro-
ka Muhammada zawarte w tradycji. Zdecydowanie najwięcej miejsca zaj-
muje w traktacie problematyka czystości rytualnej, której wszelkie aspekty
omawiane są z wielką dokładnością. Wskazuje to na wagę tego zagadnienia
w całym systemie prawa muzułmańskiego. Zresztą po dziś dzień w wielu
zbiorach muzułmańskich orzeczeń prawnych właśnie tematyka czystości
rytualnej zajmuje miejsce poczesne.

Poniższy przekład opatrzony jest podstawowym aparatem krytycz-
nym w postaci przypisów. Zlokalizowane zostały wszystkie fragmenty *Kora-
nu*, starałem się także, na ile to możliwe, podać najkonieczniejsze informacje
o osobach pojawiających się w tekście, głównie tradentach (przekazicielach)
i teologach muzułmańskich. W pracy zastosowano uproszczoną transkryp-
cję z języka arabskiego, używaną w polskiej arabistyce i islamistyce.

Tekst traktatu został pierwotnie opublikowany w „Przeglądzie Re-
ligioznawczym” (1996, nr 4). W stosunku do pierwszego wydania zostały
poczynione liczne poprawki, uzupełniłem także aparat naukowy w przy-
pisach, z uwzględnieniem najnowszych badań islamistycznych, z uwagi na
polskiego odbiorcę, głównie polskich. Nastąpiła również zmiana transkryp-
cji, znacznie poszerzony został poza tym wstęp oraz aneks.

Marek M. Dziekan

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Abu al-Lajs as-Samarkandi

PROLEGOMENA DO MODLITWY

Traktat Abu al-Lajs as-Samarkandiego według szkoły *imama* Abu Hanify.

W imię Boga Miłosiernego, Litościwego.

[Preambuła]

„Chwała Bogu, Panu światów!³² Ostateczny rezultat jest dla bogobojnych!³³ Wyrzeknijcie się wrogości, oprócz wrogości przeciw niesprawiedliwym!”³⁴ Modlitwa i pokój niech będzie dla najlepszego z ludzi, Proroka Muhammada, Jego Rodu i wszystkich Jego Towarzyszy.

[Wstęp]

Oto słowa Abu al-Lajs, niech Bóg będzie mu łaskaw:

Wiedz, że modlitwa jest nienaruszalnym obowiązkiem (*farida ka'ima*) i stałym prawem (*szari'a sabita*). Jej obowiązkowość potwierdza Księga³⁵, *sunna* i zgoda społeczności muzułmańskiej (*idźma al-umma*). W Księdze zawarte są słowa Boga: „Odprawiajcie modlitwę, dawajcie jałmużnę!”³⁶.

³² K, 1,2.

³³ K, 11,49.

³⁴ K, 2,193.

³⁵ To jest Koran.

³⁶ K, 58,13 = 73,20.

A zatem Bóg Najwyższy nakazał nam odprawiać modlitwę i dawać jałmużnę. Nakaz ten wskazuje na obowiązkowość tych uczynków. W innym miejscu Bóg Najwyższy mówi: „Przestrzegajcie modlitw i modlitwy średniej”³⁷. W ten sposób Bóg Najwyższy nakazuje nam odprawianie modlitwy pięć razy dziennie. Nakaz Boga dowodzi obowiązkowości modlitwy. Oto kolejne słowa Boga Najwyższego: „Zaprawdę, modlitwa dla wiernych jest przepisana w oznaczonym czasie!”³⁸, to znaczy jest obowiązkiem (*fard*³⁹) określonym czasowo. Bóg Najwyższy zatem wyznaczył określony czas modlitwy obowiązkowej⁴⁰.

Co się zaś tyczy przekazów *sunny*, to Abd Allah Ibn Umar⁴¹ i Dżarir Ibn Abd Allah al-Badżali⁴², Niech Bóg ma z nich pociechę, przekazują słowa Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój: „Islam zbudowany jest na pięciu podstawach: wyznanie wiary (*szahada*): »Nie ma bóstwa oprócz Boga Jedyne, a Muhammad jest Jego Sługą i Prorokiem«,

³⁷ K, 2,238. Według *Tafsir asl-Dżalalajn* mowa tu o pięciu modlitwach, zaś „modlitwa święta” to „modlitwa popołudniowa, lub poranna, albo też południowa, wspomniana ze względu na swoją wagę”. J. Bielawski w komentarzu do tego ajatu twierdzi, że większość egzegetów widzi w „modlitwie średniej” modlitwę popołudniową lub południową, która obowiązywała już w okresie mekkańskim (*Koran*, dz. cyt., s. 852).

³⁸ K, 4,103.

³⁹ W klasyfikacji czynów w prawie islamu *fard* to kategoria najwyższa, określająca czynności obowiązkowe, których unikanie wiąże się z karą; w większości szkół prawa *fard* jest równoznaczny z *wadżibem*, jedynie szkoła hanaficka czyni tu różnicę. *Fard* to obowiązki wynikające z Koranu, *sunny* lub *idżmy*, zaś *wadżib* jest efektem dedukcji prawnej.

⁴⁰ Komentarzyści wskazują przy tym wersety, w których są wyraźne wskazówki co do czasu odprawiania modlitwy. Są to następujące wersety: 11,144: „Odprawiaj modlitwę na obu krańcach dnia i często w godzinach nocy”; 17,78: „Odprawiaj modlitwę przy skłanianiu się słońca, aż do ciemności nocy, a recytację o świcie”; 20, 130: „I głosź chwałę twego Pana przed wschodem słońca i przed jego zachodem! I podczas nocy wystawiaj Go! I na krańcach dnia!” Por. Abd ar-Rahman ar-Rahbawi, *Kitab as-salat ala al-mazahib al-arba'a ma adillat abkamih*, Al-Kahira 1986, s. 113-114.

⁴¹ Chodzi prawdopodobnie o Abd Allaha Ibn Umara Ibn al-Chattaba, Towarzysza Proroka, por. Ibn al-Asir, *Usd al-ghaba fi marifat as-sahaba*, Asz-Szab, Al-Kahira b.r.w., t. III, s. 340-345.

⁴² Dżarir al-Badżali, jeden z przywódców arabskich czasów kalifów sprawiedliwych, brał udział w podboju Persji i odgrywał pewną rolę w konflikcie między Alim i Mu'awiją, por. *Al-Kamus al-islami* [„Słownik muzułmański”], Al-Kahira 1963, t. I, s. 597, a także <http://www.bani-malik.8m.com/garer.htm> (18.03.2011).

odprawianie modlitwy (*salat*), dawanie jałmużny (*zakat*), post (*saum*) w ramadanie oraz pielgrzymka (*hadżdż*) do Domu w miarę możliwości”. Inny przekaz powiada, że podczas pielgrzymki pożegnalnej (*hidżdżat al-wada*)⁴³ Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, powiedział: „Ej, ludzie! Módlcie się pięciokrotnie w ciągu dnia, utrzymujcie post w odpowiednim miesiącu, udzielajcie jałmużny z waszych majątków, przez co przyczynicie dobra waszym duszom. Odbywajcie pielgrzymkę do Domu waszego Pana, a wejdziecie do Ogrodu Pana waszego bez sądu i cierpienia”. Inny przekaz pochodzący od Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, głosi: „Modlitwa jest filarem religii, zatem kto ją odprawia, ten uznaje religię, kto zaś ją lekceważy, ten niszczy religię”.

Co się zaś tyczy zgody wspólnoty, to wszyscy od czasów Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, aż po nasze dni zgadzają się, że modlitwa i jałmużna są bezwzględnie obowiązkowe. *Idźma* wspólnoty jest dowodem największej wagi, ponieważ Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, rzekł: „Moja wspólnota nie może zgodzić się na błędną decyzję”.

Paragraf [1]

Istnieją dwa rodzaje uczynków obowiązkowych (*fard*): obowiązki indywidualne (*fard ajn*) i obowiązki grupowe (*fard kafa'a*). W przypad-

⁴³ W roku 632 n.e., czyli 10 roku od hidżry Prorok odbył triumfalną pielgrzymkę do Al-Kaby w Mekce, wyruszając z Medyny. Pielgrzymkę tę historycy określają najczęściej jako „Pielgrzymkę Pożegnalną”, co wiąże się z faktem, że był to jeden z ostatnich epizodów życia Proroka. W niedługi czas potem Muhammad zmarł w Medynie. Pielgrzymka Pożegnalna stała się dla wszystkich muzułmanów wzorem, jak należy odprawiać wszystkie obrzędy i rytuały *hadżdżu*. Kazanie, jakie wygłosił Prorok podczas tej pielgrzymki zwane „kazaniem pożegnalnym” (*chutbat al-wada*) traktowane jest jako swego rodzaju testament dla *ummy* muzułmańskiej. Słowa przytaczane przez As-Samarkandiego nie pojawiają się w znanych mi klasycznych przekazach kazania, por. Ibn Hiszam, *Sira*, wyd. Heinrich F. Wüstenfeld, London 1867, t. II, s. 968-969; *As-Sira an-Nabawijja*, wyd. A. Hidżazi as-Saka, Dar at-Turas al-Arabi, Al-Kahira b.r.w., cz. 4, s. 447. Polski przekład (M. M. Dziekan) por. „Studia Arabistyczne i Islamistyczne” 1996, t. 4, s. 154-155. Istnieje natomiast hadis o identycznym brzmieniu, uznawany za autentyczny (*sahih*), przytaczany przez Ibn Madię at-Tirmiziego: *Ajjuha an-nas! Itaku Allah, sallu chamsakum wasumu szahrakum wa-uti'u umara'akum tadchulu dzanna Rabbikum* („Hej, ludzie! Bójcie się Boga, módlcie się pięć razy dziennie, poście przez miesiąc, poddajcie się woli waszych przywódców, a wejdziecie do Ogrodu waszego Pana!”), por. <http://www.jazan.org/vb/showthread.php?t=162119> (18.03.2011).

ku obowiązku indywidualnego jego wykonanie nie zobowiązuje do tego innych. Przykładem może być modlitwa, post, pielgrzymka, jałmużna, ablucje przed modlitwą (*wudu*), rytualne oczyszczenie się (*ighhtisal*) po stosunku seksualnym, miesiączce i porodzie oraz *dżihad*, jeśli jest walką powszechną⁴⁴. Z kolei obowiązek grupowy zakłada reakcję innych osób. Przykładem może być odpowiedź na powitanie, pozdrowienie kichającego (*taszmit al-atis*)⁴⁵, odwiedzanie chorego i modlitwa za Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, modlitwa pogrzebowa (*salat al-dżana-za*), czynienie dobra i unikanie zła oraz *dżihad*, jeśli nie jest ogłoszony jako powszechny.

Paragraf [2]

Modlitwa jest łaską i odpuszczeniem grzechów od Boga oraz przebaczeniem od aniołów. Do wiernych odnosi się modlitwa dobrowolna (*du'a*). W języku mówi się o *du'a*, zaś w prawie (*szari'a*) mowa jest o wiadomych filarach i poszczególnych czynach.

Paragraf [3]

Wyróżnia się dwa rodzaje nieczystości (*hadas*): nieczystości rzeczywiste (*hakiki*) i nieczystości prawne (*hukmi*). Nieczystości rzeczywiste to na przykład oddawanie moczu czy defekacja, krwotok, gnicie i temu podobne. Nieczystości prawne to z kolei sen, zamroczenie, szaleństwo czy

⁴⁴ Do najbardziej kompetentnych opracowań problematyki dżihadu w języku polskim należy artykuł J. Daneckiego *Kłopoty z dżihadem*, w: *Islam a terroryzm*, pod red. Anny Parzymies, Dialog, Warszawa 2002.

⁴⁵ Por. Tadeusz Kowalski, *Nase und Niesen im arabischen Volksglauben und Sprachgebrauch*, w: tenże, *Arabica et Islamica. Studia z dziejów islamu i kultury arabskiej*, wyd. M.M. Dziekan, PWN, Warszawa 1997, s. 161-181. Tradycja przekazuje słowa Proroka: „Zaprawdę, Bóg ukochał sobie kichanie, a nienawidzi ziewania” oraz: „Ziewanie pochodzi od diabła”. Wynikało to z tego, że kichanie jest oznaką aktywności, zaś ziewanie – gnuśności i lenistwa. Jeszcze inny hadis zaleca, aby muzułmanin życzył zdrowia temu, kto kicha. Zwyczaj ten ma wyraźne magiczno-ochronne pochodzenie, por. M. M. Dziekan. *Arabia...*, dz. cyt., s. 56-57.

chichot podczas każdej modlitwy zawierającej skłony (*ruku*) i czołobicia (*sudżud*).

Paragraf [4]

Są dwa rodzaje oczyszczenia rytualnego (*tahara*): oczyszczenie pełne (*ghaliza*) i oczyszczenie lekkie (*chafifa*). Oczyszczenie pełne to obmycie się z nieczystości po stosunku seksualnym, miesiączce i porodzie, zaś oczyszczenie lekkie to na przykład ablucje przed modlitwą⁴⁶.

Paragraf [5]

Istnieją dwa rodzaje wody⁴⁷: woda absolutna (*mutlak*) i woda dozwolona (*mukajjad*). Woda absolutna to taka, która na pierwszy rzut oka rozpoznawana jest jako woda, a zatem deszczówka, woda źródłana, studzienna, rzeczna, strumienna, woda z *wadi*, stawów itp. Z punktu widzenia prawa jest ona absolutnie czysta (*tahir wa-tahur*) i usuwa prawdziwą nieczystość rytualną (*nadžasa hakikijja*) i prawną (*hukmijja*) nieczystość rytualną z odzieży i ciała. Zgodne są do tego wszystkie autorytety. Dozwolone są także ablucje małe (*wudu*) i duże (*ightisal*) za pomocą tej wody.

Z kolei woda dozwolona to wszystkie rodzaje wody sporządzane sztucznie, jak na przykład woda (sok?) z ogórków, z melonów, woda mydlana, woda służąca do obmycia rąk po jedzeniu (*ma al-churdi*), woda z pierzastych obłoków, woda różana i temu podobne. Woda taka według prawa jest czysta (*tahir*), ale nie absolutnie czysta (*tahur*). Usuwa ona prawdziwą nieczystość rytualną (*nadžasa hakikijja*) i prawną (*hukmijja*) nieczystość ry-

⁴⁶ Inny podział *tahary* por. np. Ar-Rahbawi, dz. cyt., s. 29.

⁴⁷ Woda to w islamie symbol czystości i zarazem podstawowy środek puryfikacyjny. Na tę funkcję wody zwraca uwagę tekst koraniczny: „Oto On [...] spuścił na was z nieba wodę, aby was nią oczyścić i usunąć z was brud szatana, umocnić wasze serca i utwierdzić przez to wasze stopy” (8,11; por. także 4,43; 25,48). O symbolice wody w islamie por. szerzej: M. M. Dziekan, *Symbolika...*, dz. cyt., s. 106-107.

tualną z odzieży i ciała, ale nie jest dozwolona do małych i dużych ablucji. Takie jest zdanie Al-Karchiego⁴⁸ w *Muchtasarze* i At-Tahawiego⁴⁹.

Natomiast Muhammad Ibn al-Hasan⁵⁰, niech Bóg ma z niego pociechę, powiedział, że woda czysta, ale nie czysta absolutnie, nie usuwa nieczystości prawdziwej i prawnej z odzieży i ciała, ani też nie nadaje się do ablucji małych ni dużych. Takie jest zdanie Asz-Szafi'iego⁵¹, Bóg z nim. Uczony w prawie Abu al-Lajs wspomina w swojej „Księdze-źródle” (*Kitab al-ujun*), że woda czysta, ale nie czysta absolutnie nie usuwa ani prawdziwych, ani prawnych nieczystości z ciała, zgodnie ze zdaniem wszystkich autorytetów. Różnica zdań istnieje jedynie w przypadku ubrania. Według Abu Hanify i Abu Jusufa⁵², niech Bóg się nad nimi zmiłuje, usuwa, zaś według Muhammada nie usuwa. Takie jest zdanie Zufara⁵³ i Asz-Szafi'iego, niech Bóg się nad nimi zmiłuje. Muhammad wspomina o tym problemie także w innym przekazie, jak to zaświadcza Al-Karchi i At-Tahawi, niech Bóg się nad nimi zmiłuje. Słuszniejsze jest właśnie ich zdanie.

Abu Jusuf, niech Bóg się nad nim zmiłuje, przekazuje w swoich *Amali* („Dyktaty”), że jeśli odzież zostanie zanieczyszczona, to oczyścić moż-

⁴⁸ Abu al-Hasan Ubajd Allah Ibn al-Husajn al-Karchi (873-952), wybitny teolog i prawnik szkoły hanafickiej. Jego *Al-Muchtasar* uważany jest za jedno z najważniejszych dzieł prawniczych tego *mazhabu*; GAS I, s. 444.

⁴⁹ Ahmad Ibn Muhammad al-Azdi at-Tahawi (853-933), prawnik, znawca tradycji, przywódca szkoły hanafickiej w Egipcie; GAS I, s. 421-433.

⁵⁰ Muhammad Ibn Hasan asz-Szajbani (749-804), uczeń Abu Hanify, który w głównej mierze przyczynił się do upowszechnienia nauk swojego mistrza; GAS I, s. 421-433; M. M. Dziekan, *Pisarze...*, dz. cyt., s. 108.

⁵¹ Abd Allah Muhammad Ibn Idris asz-Szafi'i (767-820), prawnik i teolog, założyciel szafi'ickiej szkoły prawa muzułmańskiego. Przypisuje mu się ostateczne ustalenie podstaw prawa islamu, jeden z najwybitniejszych prawników w dziejach prawa na skalę światową; GAS I, s. 484-490; M. M. Dziekan, tamże, s. 107-108; charakterystyka szkoły szafi'ickiej; J. Danecki, *Podstawowe...*, dz. cyt., s. 214-215.

⁵² Abu Jusuf Jakub Ibn Ibrahim Ibn Habib al-Kufi (731-798), uczony i teolog ze szkoły hanafickiej, uczeń Abu Hanify, obok Asz-Szajbaniego główny przekaziciel jego nauk; GAS I, s. 419-421; M. M. Dziekan, *Pisarze...*, dz. cyt., s. 11-12.

⁵³ Abu al-Huzajl Zufar Ibn al-Huzajl Ibn Kajs al-Anbari (728-777), jeden z najwybitniejszych prawników hanafickich, uczeń Abu Hanify; GAS I, s. 419.

na ją za pomocą każdego płynu wyciskanego, jak na przykład sok, mleko, woda różana i temu podobne. Z kolei to, co nie jest wyciskane nie usuwa nieczystości, jak na przykład miód, tłuszcz (*dubn, saman*), melasa i temu podobne.

Paragraf [6]

Modlitwa ma określone warunki (*szart*), zasady (*ruk'n*), obowiązki (*wadżib*), zwyczaje (*sunna*) i dobre obyczaje (*adab*) określające jej poprawność.

Jest sześć warunków:

- wolność od nieczystości zwykłych (*hadas*);
- wolność od nieczystości ciężkich (*nadžasa*);
- zakrycie wstydliwych części ciała (*aura*);
- zwrócenie się w kierunku Mekki;
- określony czas modlitwy
- intencja (*nija*).

Zasad jest również sześć:

- *takbira*⁵⁴ otwierająca (*takbirat al-iftitah*);
- postawa stojąca (*kijam*);
- recytacja (*kira'a*);
- skłony (*ruku*);
- czołobicia (*sudżud*);
- przysiad na piętach (*ku'ud*) na zakończenie podczas wypowiedzania Świadcstwa (*taszabbud*).

Zakończenie modlitwy według sposobu wybranego przez modlącego się jest obowiązkowe u Abu Hanify, niech Bóg się nim raduje, zaś według Abu Jusufa i Muhammada nie jest obowiązkowe.

⁵⁴ Wypowiedzenie słów *Allahu akbar*.

Paragraf [7]

Takbirat al-iftitah nie jest częścią modlitwy według Abu Hanify i Abu Jusufa, niech Bóg się nad nimi zlituje. Muhammad zaś twierdzi, że jest ona elementem modlitwy.

Paragraf [8]

Oczyszczenie się rytualne (*tahara*) z nieczystości (*hadās*) jest warunkiem modlitwy zgodnie z Księgą i *sunną*. Bóg mówi w Koranie: „O wy, którzy wierzycie! Kiedy stajecie do modlitwy, to obmyjcie wasze twarze i ręce aż do łokci; przetrzyjcie lekko wasze głowy, a nogi myjcie – aż do kostek”⁵⁵. Bóg Najwyższy nakazuje nam zatem obmycie trzech części ciała i przetarcie głowy, a nakazy Boga Najwyższego należy wypełniać.

Tradycja przekazuje słowa Wysłannika Bożego, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, który powiedział: „Wszystkie rzeczy mają swój klucz. Kluczem do modlitwy jest czystość rytualna, jej początkiem *takbir*, zaś jej rozwiązaniem – pozdrowienie (*taslim*).

Paragraf [9]

Oczyszczenie się z nieczystości ciężkiej (*nadžasa*) jest warunkiem modlitwy zgodnie z zapisami Księgi i *sunny*. W Koranie czytamy słowa Boga Najwyższego: „I swoje szaty oczyszczaj! (*tahhir*)”⁵⁶. W komentarzu czytamy: „to znaczy skracaj” (*kassir*).

Tradycja z kolei przekazuje słowa Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój: „Bóg nie przyjmuje modlitwy bez oczyszczenia, ani jałmużny (*sadaka*) od tego, kto oszukuje podczas podziału łupów (*ghulul*)”.

⁵⁵ K, 5,6.

⁵⁶ K, 74,4.

Paragraf [10]

Zasłonięcie wstydlivych części ciała (*aura*) jest kolejnym warunkiem modlitwy wedle Koranu i *sunny*. Bóg Najwyższy mówi w Koranie: „O synowie Adama! Bierzcie wasze ozdoby na każde miejsce modlitwy”⁵⁷. Ozdoby (*zina*) oznaczają tutaj to, co zakrywa wstydlive części ciała.

W tradycji znajdujemy słowa Abu Hurajry⁵⁸, który przekazał wypowiedź Wysłannika Bożego, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, na temat modlitwy w tym samym odzieniu⁵⁹: „Niech każdy z was ma dwa ubrania”⁶⁰.

Paragraf [11]

Zwrócenie się w kierunku Mekki jest następnym warunkiem modlitwy zapisanym w Koranie i tradycji. W Księdze Bóg Najwyższy mówi: „Zwróć więc twój twarz w kierunku świętego Meczetu. I gdziekolwiek się znajdziecie, zwracajcie się twarzami w jego kierunku”⁶¹.

Sunna przekazuje opowieść o tym, jak Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, uczył beduina zasad modlitwy i nakazał mu zwrócić się w kierunku Mekki.

Paragraf [12]

Warunkiem modlitwy wspomnianym przez Koran i *sunnę* jest także jej czas. W Księdze Bóg Najwyższy mówi: „Chwała niech będzie Bogu, kiedy zastaje was pora wieczorna i kiedy zastaje was pora poranna! I chwała

⁵⁷ K, 7,31.

⁵⁸ Abu Hurajra (ok. 600-ok. 678), jeden z Towarzyszy Proroka, przekaziciel wielu wiarygodnych hadisów; por. M. M. Dziekan, *Pisarze...*, dz. cyt., s. 11.

⁵⁹ To znaczy w ubraniu noszonym na co dzień.

⁶⁰ Opuszczam równoznaczny fragment: *wa-fi riwaja uchra a-wa li-kullikum saubani*.

⁶¹ K, 2,144.

jemu w niebiosach i na ziemi, kiedy się ściemnia i w porze południowej!”⁶²
 Jak powiedziano w komentarzu, chodzi tutaj o pory modlitw.

W tradycji znajdujemy zaś słowa Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój: „Przekazał mi dwukrotnie Gabriel, Jemu pokój, u bram Al-Kaby: »Módl się o świcie (*fadžr*) pierwszego dnia i kiedy wstaje świt (*matla al-fadžr*) drugiego dnia. I módl się w południe, kiedy słońce opuści się na odległość sznurówki od sandała; i módl się po południu (*asr*), kiedy cienie rzeczy zrównają się z nimi samymi; i módl się, kiedy słońce zachodzi; i módl się wieczorem (*isza*), kiedy zniknie *szafak*»” – czyli biała poświata na horyzoncie po zniknięciu czerwonego światła wedle Abu Hanify, niech Bóg się nim raduje. Abu Jusuf i Muhammad oraz Asz-Szafi’i, niech Bóg się nad nimi zlituje, twierdzą zaś, że *szafak* to właśnie owo czerwone światło.

„Drugiego dnia zaś rzekł: »Módl się o świcie, kiedy rozbłyśnie jasnością i módl się w południe, kiedy cienie rzeczy zrównają się z nimi samymi; i módl się po południu, kiedy cienie rzeczy zrównają się z nimi samymi; i módl się w porze przedwieczornej, kiedy pożywia się poszczący; i módl się wieczorem, kiedy minie trzecia część nocy, a później zwróć się ku mnie«. Potem zaś rzekł: »Muhammadzie! To czas twój i czas proroków, którzy przybyli przed Tobą, a czas twojej społeczności (*umma*) jest pomiędzy tymi dwoma czasami«”.

Paragraf [13]

Intencja (*nija*) jest warunkiem modlitwy zapisanym w Księdze i w tradycji. Bóg Najwyższy mówi w Koranie: „Czcijcie Boga, wyznając szczerze Jego religię. Zaprawdę, szczerłość wiary zdobywa się jedynie przez intencję”⁶³. Tradycja przekazuje słowa Proroka, niech Bóg modli się za Nie-

⁶² K, 30,17-18.

⁶³ Arab.: *Fa ibudu Allaha muchlisina labu ad-dina wa-al-ichlas la jahsul illa bi-an-nija* – takiego werseu nie ma w Koranie. Poświęcona modlitwie strona internetowa <http://al-salat.com/?q=node/9>

go i da Mu pokój: „Czyny są następstwem intencji. Każdy człowiek ma to, jakie ma intencje. Najlepsze czyny są następstwem czystych intencji”. Prorok, jemu pokój, rzekł także: „Kto odbył pielgrzymkę do Boga i Jego Posłańca, ten dojdzie do Boga i Jego posłańca. Kto zaś wędruje ku światu doczesnemu, ten go osiągnie. Jeśli zaś pojmie za żonę kobietę, razem dojdą do tego, ku czemu zmierzali”.

Paragraf [14]

Takbirat al-ifitah jest, jak powiedzieliśmy, jedną z zasad (*rukn*) modlitwy; jest ona zapisana w Księdze i tradycji Proroka.

Bóg Najwyższy powiedział w Koranie: „i będzie wspominał imię swego Pana, i modlił się”⁶⁴, a także: „I twego Pana wysławiaj!”⁶⁵.

Sunna przekazuje nam natomiast słowa Proroka Bożego, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, który powiedział: „Wszystkie rzeczy mają swój klucz. Kluczem do modlitwy jest czystość rytualna, jej początkiem *takbir*, zaś jej rozwiązaniem – pozdrowienie”.

Paragraf [15]

Postawa stojąca jest kolejną zasadą modlitwy zawartą w Księdze i *sunnie* Proroka. W Koranie czytamy słowa Boga Najwyższego: „stawajcie przed Bogiem w pokorze!”⁶⁶ Tradycja przekazuje zaś słowa Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój: „Chory modli się na stojąco, jeśli zaś nie może, to na siedząco, jeśli zaś i tego nie może, to leżąc na plecach i poruszając głową. Jeśli zaś jest to niemożliwe, to Bóg Najwyższy, Jemu Chwała, pozwala na przekroczenie zasad”.

(18.03.11) powołuje się w kontekście intencji na werset 5 sury 98, zawierający częściowo analogiczne sformułowania. Na bardzo podobny jak As-Samarkandi, również nieistniejący werset, powołuje się także Al-Kaszani w *Bada'i as-sana'i* [„Niezwyczajne sztuki”] (<http://www.yasoob.com/books/htm1/m007/08/no0833.html>, 18.03.2011).

⁶⁴ K, 87,15.

⁶⁵ K, 74,3.

⁶⁶ K, 2,238.

Paragraf [16]

Recytacja (*kirā'a*) jest również zasadą potwierdzoną w Księdze i *sunnie*. W Koranie Bóg nakazuje: „Przeto recytujcie głośno to, co jest łatwe z Koranu!”⁶⁷ W tradycji czytamy natomiast wypowiedź Posłańca Bożego, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój: „Nie ma modlitwy, jak poprzez recytację”.

Paragraf [17]

Kolejną zasadą modlitwy zapisaną w Koranie i tradycji jest skłon i czołobicie.

Bóg Najwyższy mówi w Księdze: „O wy, którzy wierzycie! Skłaniajcie się i wybijajcie pokłony! Czciście waszego Pana! Czyńcie dobro! Być może, będziecie szczęśliwi!”⁶⁸

W *sunnie* zaś znajdujemy słowa Proroka Bożego, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój: „Jeśli prowadzący modlitwę wstanie po tym, jak siedział podczas wypowiedzania Świadectwa (*taszahhud*), oznacza to koniec modlitwy dla niego i tych, którzy stali za nim, jeśli znajdowali się w tej samej pozycji”.

Paragraf [18]

Istnieje siedem obowiązków (*wadżib*) podczas modlitwy: recytacja *Al-Fatihy* i jakiegoś innego fragmentu Koranu podczas pierwszych dwóch skłonów i pierwszego siedzenia; recytacja *taszahhudu* podczas ostatniego siedzenia; odmawianie *kunutu*⁶⁹ podczas *salat al-witr*⁷⁰ oraz zmiana zasad

⁶⁷ K, 73,20.

⁶⁸ K, 22,77.

⁶⁹ A.J. Wensinck, *Kunut*, w: *The Encyclopedia...*, dz. cyt.; tekst *kunutu* por. niżej, w *Aneksie*.

⁷⁰ *Salat al-witr* to dobrowolna, zalecana modlitwa odprawiana w nocy. Według tradycji odprawiał ją Prorok Muhammad mówiąc: „Odprawiajcie *witr* jako ostatnią część modlitwy nocnej”, por. Al-Albani, dz. cyt., s. 243. *Witrowi* towarzyszy recytacja niektórych sur Koranu, np. 87, 109, 112). Tekst *salat al-witr* zob. niżej w *Aneksie*.

(*arkan*), wypowiedzianie części tekstu modlitwy na głos, części zaś cicho. Niektórzy komentatorzy te dwa ostatnie elementy uważają za obowiązki, inni zaś za zwyczaj (*sunna*).

Różnica ujawnia się także w przypadku dwóch czołobić rekompensujących (*sadżdat as-sahw*). Jeśli pominięcie nastąpiło celowo, czołobicia rekompensujące nie są konieczne – co do tego wszyscy się zgadzają. Jeśli zaś pominięcie nastąpiło przypadkiem, niektórzy komentatorzy twierdzą, że są konieczne, inni, że nie.

Paragraf [19]

Z modlitwą wiąże się dwanaście zwyczajów (*sunna*):

- wznoszenie dłoni ku uszom;
- składanie prawej ręki na lewej;
- powitanie (*sana*);
- *ta'awwuz*⁷¹;
- *tasmija*⁷²;
- *tamin*⁷³;
- głośna recytacja (*tasmi*);
- *tahmid*⁷⁴;
- *tasbih*⁷⁵ podczas skłonów i czołobić;
- recytacja *taszabbudu* podczas pierwszego siedzenia;
- recytacja podczas dwóch ostatnich skłonów *Al-Fatihy* oraz *takbirów*, które zostały pominięte podczas modlitwy, poza *takbirem* otwierającym;
- wypowiedzenie słów pokoju (*salam*).

Pozostałe elementy to dobre obyczaje (*adab*), których opuszczenie nie jest naganne.

⁷¹ Wypowiedzenie słów *a'uzu bi-Allah*, czyli „uciekam się do Boga”.

⁷² Wezwanie imienia Bożego.

⁷³ Wypowiedzenie słowa *amin*, czyli „amen”.

⁷⁴ Wypowiedzenie słów *al-hamdu li-Allah*, czyli „chwała Bogu”.

⁷⁵ Wypowiedzenie słów: *subhana Allah*, czyli „Niech Bóg będzie pochwalony”.

Paragraf [20]

Jeśli zostanie celowo lub przez zapomnienie pominięty któryś z wymienionych wcześniej warunków, nie można rozpocząć modlitwy.

Jeśli zostanie pominięta któraś z zasad, to jeśli można spełnić ją podczas modlitwy, należy to zrobić, jeśli zaś nie ma takiej możliwości, to modlitwa jest nieważna.

Jeśli pominięty zostanie któryś z obowiązków modlitwy, to jeśli jest to przez zapomnienie, należy go zrekompensować przez *sadżdat as-sahw*, jeśli zaś jest zamierzone, *sadżdat as-sahw* nie ma zastosowania, a modlitwa jest niepełna (*ala wasf an-nuksan*).

Jeśli zostanie pominięta któraś z tradycji modlitwy, zarówno przez zapomnienie, jak i celowo, nie ma tu konieczności *sadżdat as-sahw* i modlitwa jest poprawna. Jednakże, jeśli nastąpiło to celowo, to modlący się postąpił nagannie.

Paragraf [21]

Ablucje (*wudu*) mają dotyczące ich obowiązki (*fara'id*, l.p. *farida*) i tradycje, czyny nadobowiązkowe (*nawafil*, l.p. *nafila*), zalecane (*mustahibat*) i dobre obyczaje. Są też czyny potępiane (*karahijja*) oraz zakazy.

Istnieje cztery obowiązki:

- obmywanie (*ghusl*) twarzy, twarz jest bowiem zwierciadłem człowieka; obejmuje ona obszar od włosów po kraniec podbródka i od jednej małżowiny usznej po drugą. Szczęki należy przemywać, wedle Abu Hanify i Muhammada, niech Bóg się nimi raduje. Abu Jusuf rzekł: nie dotyczy ich obmycie;

- obmycie rąk aż po łokcie;

- przetarcie głowy;

- obmycie nóg po kostki zgodnie ze słowami Boga Najwyższego: „O wy, którzy wierzycie! Kiedy stajecie do modlitwy, to obmyjcie wasze twarze i ręce aż do łokci; przetrzyjcie lekko wasze głowy, a nogi myjcie – aż do

kostek⁷⁶. Bóg Najwyższy nakazuje nam zatem obmycie trzech części ciała i przetarcie głowy, a nakazy Boga Najwyższego należy wypełniać. Łokcie i kostki także podlegają obmyciu.

Paragraf [22]

Podczas ablucji ma zastosowanie dziesięć zwyczajów:

- wezwanie (*tasmija*) imienia Boskiego na początku ablucji;
- trzykrotne obmycie rąk przed włożeniem ich do naczynia;
- obmycie się po czynnościach fizjologicznych (*istindża*) wodą, jeśli jest dostępna;
- oczyszczenie się kamieniem lub ziemią po czynnościach fizjologicznych w przypadku braku dostępu do wody;
- oczyszczenie zębów⁷⁷;
- płukanie ust;
- płukanie nosa;
- przetarcie uszu;
- czesanie brody palcami;
- obmycie po trzykroć nakazanych części ciała.

Paragraf [23]

Prawo przewiduje sześć czynów nadobowiązkowych (*nawafil*):

- wycieranie rąk o ścianę lub ziemię po podmyciu się;
- obmycie rąk po wytarciu ich o ścianę lub ziemię;
- modlitwa (*du'a*) podczas obmywania wszystkich części ciała;
- przetarcie szyi;

⁷⁶ K, 5,6.

⁷⁷ Zęby należy czyścić za pomocą wykałaczki (arab. *miswak, siwak*). Według *sunny* Prorok przywiązywał wielką wagę do częstego stosowania wykałaczki, mającej specyficzny kształt: z jednej strony była zakończona ostro, z drugiej zaś rozszczepiona, przez co przypominała rodzaj szczoteczki do zębów. Powinna być wykonana z drewna arakowego (*Salvadora persica*). Jak wykazały badania naukowe, drewno araku ma właściwości dezynfekujące. Szerzej: M. M. Dziekan, *Symbolika...*, dz. cyt. s. 107.

- trzykrotne obmycie nakazanych części ciała;
- spryskanie wodą spodni po zakończeniu ablucji.

Jest sześć czynności zalecanych (*mustahibbat*):

- wyrażenie intencji na początku ablucji;
- rozpoczynanie zgodnie z nakazem Boga Najwyższego;
- rozpoczynanie ablucji prawą ręką⁷⁸;
- przestrzeganie kolejności czynności;
- przestrzeganie ciągłości z obawy przed wyschnięciem wody;
- przetarcie całej głowy.

Dobrych obyczajów (*adab*) podczas ablucji jest sześć:

- odwrócenie się plecami w kierunku Mekki;
- odwrócenie się plecami do słońca;
- milczenie poza modlitwami podczas obmywania poszczególnych

części ciała;

- przepłukiwanie ust i nosa z pomocą prawej ręki, a oczyszczanie nosa

lewą ręką;

- zakrywanie wstydlivych części ciała podczas oczyszczania się po czynnościach fizjologicznych.

Czynów potępianych (*karahijja*) jest sześć:

- przegładanie się w wodzie;
- spoglądanie na wstydlive części ciała;
- wrzucanie do wody odchodów i nieczystości z nosa;
- płukanie ust i nosa za pomocą lewej ręki;
- usuwanie nieczystości z nosa ręką prawą;
- rozmowy podczas oczyszczania się po czynnościach fizjologicznych.

⁷⁸ Obszernie o funkcji prawej strony w kulturze islamu por. M. M. Dziekan, *O opozycji prawy/lewy u Arabów*, „Przegląd Religioznawczy” 1995, nr 2.

Zakazów podczas ablucji także jest sześć:

- odkrywanie wstydlivych części ciała po oczyszczeniu po czynnościach fizjologicznych;
- oddawanie moczu do wody;
- oczyszczanie się po czynnościach fizjologicznych prawą ręką poza sytuacjami koniecznymi;
- marnowanie wody podczas ablucji;
- przemywanie nakazanych części ciała więcej lub mniej niż trzy razy;
- przecieranie gołych nóg.

Paragraf [24]

Oczyszczenie po czynnościach fizjologicznych dotyczy dziewięciu sytuacji. Cztery z nich są nakazem (*farida*), jeden obowiązkiem (*wadžib*), jeden zwyczajem, jeden jest wskazany, jeden nadobowiązkowy i jeden jest nowinką (*bida*).

Cztery sytuacje nakazane to:

- skalenie (*dżanaba*);
- miesiączka;
- połów;
- ciężka nieczystość (*nadžasa*), jeśli jest większa niż *dirham*⁷⁹.

Sytuacja obowiązkowa obejmuje przypadek, kiedy *nadžasa* jest wielkości *dirhama* – wtedy konieczne jest (*wadžib*) oczyszczenie się jak po czynnościach fizjologicznych.

Zwyczajem jest oczyszczanie się jak po czynnościach fizjologicznych, jeśli nieczystość ciężka jest mniejsza od *dirhama*.

Czynność zalecana to obmycie narządów moczowych bez odbytu, jeśli wierny oddał mocz, lecz nie oddał kału.

⁷⁹ *Dirham* – drobna moneta, tu w znaczeniu niewielkiej ilości.

Czynność nadobowiązkowa to obmycie odpowiedniej części ciała po czynnościach fizjologicznych bez ubrudzenia się.

Nowinką jest obmycie się jak po czynnościach fizjologicznych, jeśli wydalenie nie nastąpiło jednym z dwóch otworów ciała, albo po wypuszczeniu wiatrów.

Dozwolone jest trzykrotne oczyszczenie się po czynnościach fizjologicznych za pomocą trzech kamieni, bryłek ziemi lub garści piasku, ale nasi uczeni⁸⁰, niech Bóg będzie im miłościw, nie uważają liczby za warunek.

Oczyszczenie się (*inka; istinka*) kamieniem jest warunkiem. Ale oczyszczenie się jednym kamieniem nie wymaga drugiego, a oczyszczenie się dwoma nie wymaga użycia trzeciego. Jednak jeśli trzy kamienie nie wystarczą, należy użyć kolejnego, aż wierny oczyści się zupełnie. Jeśli kamień ma trzy krawędzie i wierny oczyści się wszystkimi trzema, to jest to dozwolone. Liczba oczyszczeń jest warunkiem według Asz-Szafi'iego, niech Bóg będzie mu miłościw. Liczba ta wynosi trzy. Asz-Szafi'i, niech Bóg będzie mu miłościw, powołuje się na przekaz Ibn Masuda⁸¹, niech Bóg się nim raduje, który powiedział: „Przebywałem z Prorokiem, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, w noc, kiedy spotkał *dżinny* (*lajlat al-dżinn*)⁸². Wyśłannik poprosił mnie o kamień do oczyszczenia się po czynności fizjologicznej, przyniosłem mu więc dwa kamienie i wysuszone odchody kłaczy (*warasa*). Prorok wziął kamienie, ale odrzucił odchody i rzekł: »To jest nieczyste i skalane« (*ridżs wa-niks*)” – a słowa te mają takie samo znaczenie.

⁸⁰ Tj. ze szkoły hanafickiej.

⁸¹ Abd Allah Ibn Masud, słynny Towarzysz Proroka, recytator Koranu, jeden z najwcześniejszych wyznawców islamu; według niektórych przekazów trzeci, po Chadidży i Alim, według innych – szósty. Brał udział w „małej emigracji” do Abisynii. Szczegóły na jego temat por. J.-C. Vadet, *Ibn Masud*, w: *The Encyclopedia...*, dz. cyt.

⁸² W drodze powrotnej z At-Ta'ifu po nieudanej misji wśród plemienia Sakif podczas postoju w Nachli przechodzące obok Muhammada *dżinny* usłyszały modlitwę Proroka, co spowodowało, że część z nich nawróciła się na islam, por. np. Maurice Gaudefroy-Demombynes, *Narodziny islamu*, tłum. H. Ołędzka, PIW, Warszawa 1988, s. 76-77.

Ten przekaz jest dla nich dowodem, ponieważ Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, użył dwóch kamieni i odrzucił odchody. Ale przecież nie poprosił o trzeci kamień, a zatem liczba nie jest tutaj warunkiem.

Paragraf [25]

Oczyszczenia się po czynnościach fizjologicznych dokonać można za pomocą sześciu rzeczy:

- kamień;
- grudka ziemi lub gliny;
- piasek;
- strzęp tkaniny;
- wojłok;
- bawełna.

Zakazane jest oczyszczanie się sześcioma rzeczami:

- kość;
- suche odchody;
- fajans;
- węgiel;
- wypalona cegła;
- siano itp.

Paragraf [26]

Istnieje różnica pomiędzy *istindża*, *istinka* i *istibra*.

Istindża to [etymologicznie] odkaszlnięcie, polegające na tym, aby człowiek pozbył się płynu ze swoich przewodów moczowych poprzez swój członek. Inni twierdzą, że to przeniesienie stóp z ustępu do miejsca czystego rytualnie, aby pozbyć się śladów swego moczu.

Istinka to z kolei pragnienie uzyskania czystości za pomocą kamienia, grudki ziemi itp. Inni mówią, że polega ono na wycieraniu swojego odbytu lewą ręką, aż pozbędzie się przykrego zapachu. Inni jeszcze twierdzą, że to wycieranie odbytu do sucha. Kolejni uważają, że to wycieranie odbytu za pomocą ścierki, aby żadna kropla używanej wody nie spadła na ubranie.

Wreszcie *istibra* to potupywanie nogami, żeby uniknąć chłodu natury⁸³.

Paragraf [27]

Wierny oczyszczający się po czynnościach fizjologicznych musi przestrzegać, przystępując do defekacji i kończąc ją, sześciu spraw:

Po pierwsze: wchodzenie do ustępu lewą nogą;

Po drugie: wypowiedzenie formuły: „Boże mój, uciekam się do Ciebie przed podłą nieczystością i od przekłętęgo szatana”;

Po trzecie: oczyszczanie się trzema kamieniami lub trzema bryłkami ziemi albo trzema garściami piasku;

Po czwarte: wychodzenie prawą nogą;

Po piątę: podziękowanie Bogu Najwyższemu słowami: „Chwała Bogu, który zabrał ode mnie to, co szkodzi, a pozostawił to, co jest pożyteczne”. Tradycja przekazuje, że Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, wypowiadał takie słowa: „Od Ciebie, Panie nasz, przebaczenie i do Ciebie dążymy”. Ali zaś, niech Bóg się Nim raduje, mówił: „Dziękuję Bogu, który chroni przed szkodą”.

Po szóste: zakaz rozmów podczas wykonywania czynności fizjologicznych. Dowodem na ten zakaz są słowa Abu Bakra as-Siddika⁸⁴, niech Bóg się nim raduje, który kiedy wchodził do ustępu, rozpościerał swoje odzie-

⁸³ W ten sposób tłumaczę niezbyt jasny fragment *an jarkuda bi-ridżlajbi hatta jazula burudat at-tabi'a anhu*. Warto może dodać, że *istibra* w terminologii prawniczej to m. in. pozbycie się z członka resztek moczu (Al-Firuzabadi, *Al-Kamus al-muhit* [„Ocean wszechogarniający”], Dar al-Kutub al-Ilmijja, Bajrut 1999, t. I, s. 6).

⁸⁴ Abu Bakr as-Siddik (ok. 573-634), pierwszy kalif prawowierny, ojciec żony Proroka A'iszy, jeden z pierwszych wyznawców islamu, towarzyszył Prorokowi w emigracji z Mekki do Medyny.

nie i mówił: „Hej, aniołowie dwaj, którzy mnie strzeżecie, usiądźcie tutaj, ponieważ obiecałem Bogu Najwyższemu nie rozmawiać podczas czynności fizjologicznych”.

Paragraf [28]

Jeśli człowiek pragnie dokonać ablucji, powinien obmyć ręce trzykrotnie i powiedzieć: „W imię Boga Wspaniałego, chwała Bogu i religii muzułmańskiej” i dopiero wtedy powinien się podmyć. Kiedy zaś zakończy tę czynność, powinien powiedzieć: „Boże mój, uczyni mnie bogobojnym i czystym, uczyni mnie swoim sługą czyniącym dobro, uczyni mnie spośród tych, których nie dotyka strach ni smutek”.

Wedle innego przekazu słowa te powinny brzmieć: „Chwała Bogu, który zesłał z nieba wodę, która oczyszcza, uczynił islam światłem, przywódcą i przewodnikiem do swego Ogrodu, Ogrodu Szczęśliwości, do swego Domu Pokoju. Boże, chroń moje podbrzusze i zakryj moją nagość”.

Następnie wierny powinien oczyścić zęby za pomocą wykałaczkii, jeśli zaś jej nie ma, powinien uczynić to palcami, co jest wystarczające, i wypowiedzieć słowa: „Boże mój, spraw, abym wspominał imię Twoje, składał dzięki i aby moja służba znalazła u Ciebie upodobanie”.

Następnie należy przepłukać usta i powiedzieć: „Boże mój, użycz mi zapachów Ogrodu i daj mi udział w jego szczęśliwości”.

Potem wierny przemywa twarz, mówiąc: „Boże mój, moja twarz pojaśniała w dniu, kiedy rozjaśniły się twarze Twoich Przyjaciół (*aulija*, l.p. *wali*). Nie pozwól ściemnieć mojej twarzy, kiedy pociemnieją twarze Twoich wrogów”⁸⁵.

Kolejna czynność to obmycie prawej ręki ze słowami: „Boże mój, daj mi moją księgę w prawą dłoń i rozlicz mnie łagodnie!”

⁸⁵ „Pociemnienie twarzy” oznacza w arabskiej idiomatyce „popadnięcie w złość”.

Następnie obmywa się lewą rękę mówiąc: „Boże mój, nie daj mi mojej księgi do lewej ręki ani spoza pleców”⁸⁶.

Potem należy przetrzeć swoją głowę i powiedzieć: „Boże mój, obdarz mnie swoją łaską i ześlij mi swoje błogosławieństwo”.

Z kolei wierny przeciera swoje uszy i mówi: „Boże mój, uczyni mnie spośród tych, którzy słyszą Słowa i postępują za nimi”.

Kolejna czynność to przetarcie ramion ze słowami: „Boże mój, uchroni moje ramię od ognia i uchroni mnie od łańcuchów i kajdan!”

Następnie należy przemyć prawą nogę mówiąc: „Boże mój, umocnij moją nogę na *siracie*⁸⁷, kiedy postawię na nim nogi” – w innym przekazie – „kiedy zadrzą na nim nogi”.

Potem obmywa się lewą nogę ze słowami: „Boże mój, spraw, abym podążał w dobrym kierunku, wybac mi boje grzechy, spraw, abym czynił dobro i daj mi zysk, który nie przepadnie⁸⁸ przez Twoją łaskę. O, wszechmocny, o Wybaczający!”

Kiedy wierny zakończy ablucje, powinien spojrzeć ku niebu i powiedzieć: „Chwała Tobie, Boże mój, świadczę, że nie ma Boga oprócz Ciebie Jedyne, który nie masz współtowarzyszy! Proszę Cię o przebaczenie i do Ciebie się uciekam”. Następnie powinien spojrzeć na ziemię i powiedzieć: „Świadczę, że Muhammad jest Twoim sługą i Wysłannikiem”. Wreszcie należy wyrecytować: „Zaprawdę, zesłaliśmy go w Noc Przeznaczenia...”⁸⁹ aż do

⁸⁶ Nawiązanie do sury 84, w. 7-11: „Ten, kto otrzyma swoją księgę w rękę prawą, będzie rozliczony rachunkiem lekkim i zwróci się do swojej rodziny uradowany. A ten, kto otrzyma księgę spoza swoich pleców, będzie wzywał swego unicestwienia”.

⁸⁷ *Sirat* to most rozpięty nad piekłem, który prowadzi z ziemi do raju. Po tym moście cieńszym od włosa i ostrzejszym od miecza, chwiejnym i śliskim, musi przejść każdy człowiek w Dniu Sądu. Przebędzie go tak, jak na to zasłużył w życiu doczesnym: stopa niewiernego ześlizgnie się i nieszczęśnik runie prosto w ogniste czeluście piekła, zaś człowiek pobożny przejdzie drogę pewnie i bez trudu.

⁸⁸ Nawiązanie do Koranu 35,29.

⁸⁹ K, sura 97.

końca sury, ponieważ tak czynił Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój.

Tradycja przekazuje, że Wysłannik Boży, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, powiedział: „Temu, kto wyrecytuje raz »Zaprawdę, zesłaliśmy go w Noc Przeznaczenia...« na zakończenie ablucji, temu Bóg wynagrodzi jak za pięćdziesiąt lat postu w dzień i stania na modlitwie nocą. Temu zaś, kto wyrecytuje te słowa dwa razy, Bóg da to, co darował Przyjacielowi, Wymownemu, Wzniosłemu i Ukochanemu. Temu zaś, kto wyrecytuje surę trzy razy, Bóg otworzy osiem bram Ogrodu, do którego wejdzie przez wybraną przez siebie bramę bez rozrachunku i bez męki.

Abu Hurajra, niech Bóg się nim raduje, przekazał słowa Proroka, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój: „Ten, kto wyrecytuje raz »Zaprawdę, zesłaliśmy go w Noc Przeznaczenia...« na zakończenie ablucji, zaliczony będzie do wielce prawdomównych. Kto wyrecytuje tę surę dwa razy, uznany będzie za czyniącego dobro męczennika za wiarę, kto zaś wymówi te słowa trzy razy, ten zostanie wskrzeszony w Dniu Zmartwychwstania w raju proroków”.

Paragraf [29]

Czystość (*tahara*) ma sześć aspektów.

Pierwszy: oczyszczenie serca z myśli przeciwnych Bogu;

Drugi: oczyszczenie serca z nieczystości, nienawiści i zawiści;

Trzeci: oczyszczenie języka z kłamstw i bluźnierstw;

Czwarty: oczyszczenie swego wnętrza ze wszystkiego, co zakazane (*haram*);

Piąty: oczyszczenie ciała z szaty tego, co zakazane;

Szósty: oczyszczenie nakazane prawem muzułmańskim, to znaczy obmycie się za pomocą dwóch *ratl*⁹⁰ wody, z których jeden przeznaczony jest na oczyszczenie się po czynnościach fizjologicznych (*istindża*), a drugi do pozostałych części ciała, aż człowiek przygotowany będzie do oddawania czci Bogu.

Al-Hasan Ibn Zijad⁹¹, niech Bóg będzie mu łaskaw, przekazywał słowa Abu Hanify, niech Bóg będzie mu łaskaw, że należy oczyszczać się trzema *ratlami* wody, z których jeden przeznaczony jest na oczyszczenie się po czynnościach fizjologicznych (*istindża*), a drugi do pozostałych części ciała oprócz nóg, dla których przeznaczony jest trzeci *ratl*.

Paragraf [30]

Są dwa rodzaje czystości (*tahara*): czystość rzeczywista (*hakikijja*) i czystość prawna (*hukmijja*). Czystość rzeczywista to ablucje małe (*wudu*) i duże (*ghusl*, obmycie). Czystość prawna natomiast to *tajammum*, czyli ablucje za pomocą piasku.

Paragraf [31]

Są dwa rodzaje czynów uznanych za tradycję (*sunna*). Jeden to przyjęcie jakiejś zasady, której opuszczenie jest błędem, jak *azan*, *ikama* i *witr*, *sunnat al-fadžr*, *sunnat az-zuhr* itp. Drugi rodzaj to taka *sunna*, której zastosowanie jest nadobowiązkowe, a jej opuszczenie nie jest naganne, jak dobrowolny post, dobrowolna modlitwa, dobrowolna jałmużna, dobrowolny *hadżdż* itp.

Paragraf [32]

Muhammad Ibn al-Hasan, niech Bóg będzie mu łaskaw, rzekł: „Jeśli ktoś chce rozpocząć modlitwę, niech dokona ablucji”. Uczony prawnik

⁹⁰ *Ratl* to około pół litra.

⁹¹ Al-Hasan Ibn Zijad al-Lulu'i, zm. 819, jeden z przekazicieli *Musnadu* [„Filar”] Abu Hanify.

Abu al-Lajs, niech Bóg będzie mu miłościw, rzekł: „Oznacza to: jeśli jest nieczysty, niech dokona ablucji, ponieważ Muhammad, niech Bóg będzie mu miłościw, wspomniął o ablucjach warunkując je nieczystością i zakazał otwierania Księgi modlitwy w stanie nieczystości, ponieważ jest to Księga Szlachetna. Mówi o tym hadis opowiedziany przez Szakika Ibn Ibrahima az-Zahida al-Balchiego⁹², niech Bóg będzie mu litościw: »Czytałem Księgę modlitwy w obecności Abu Jusufa na targu czapników (*rustak al-kalanisij-jin*), a z mojej czapki wystawał strzep bawełny. Ten rzekł do mnie: Abu Ali, nie widziałem ani pod niebiosami, ani na ziemi bardziej szlachetnej i wspólniejszej księgi od tej oto poza Księgą Boga«”.

Al-Hasan al-Basri⁹³ powiedział: „Korzystałem z Księgi modlitwy tyle a tyle razy i za każdym razem, gdy do niej zaglądałem, korzystałem z niej więcej i więcej”.

Muhammad Ibn Salama⁹⁴ powiadał: „Sam czytałem Księgę modlitwy i czytano mi ją czterysta razy i za każdym razem korzystałem z niej więcej i więcej”.

Pytanie [1]: Jakiej muzułmanki nie dotyczą czynności obowiązkowe (*farida*)?

- Ta, która ma miesięczkę i która jest w połogu, nie powinna odbywać postu i modlitwy i to jest zgodne z prawem.

Pytanie [2]: Jaka tradycja (*sunna*) ma funkcję obowiązku (*farida*)?

- Pocieranie sandałów jest tradycją, ale spełnia rolę obowiązku.

Pytanie [3]: Jakiej nieczystości (*dżanaba*) nie obowiązuje obmycie?

⁹² Szakik al-Balchi, zm. 810, mistyk, GAS I, s. 639.

⁹³ Al-Hasan al-Basri (642-728), teolog, asceta i uczony, wywarł znaczny wpływ na ukształtowanie się sufizmu oraz wielu aspektów ortodoksyjnej teologii islamu, GAS I, s. 591-594; M. M. Dziekan, *Pisarze...*, dz. cyt., s. 25.

⁹⁴ Muhammad Ibn Salama (zm. 891), prawnik i teolog hanaficki, jego poglądy zebrał As-Samar-kandi w antologii *An-Nawazil wa-al-furu* [„Nieszczęścia i gałęzie”], GAS I, s. 447.

- Jeśli nieczystość została obmyta, ale jakiś fragment ciała pozostał nienaruszony, należy go obmyć, jeśli jest dostępna woda, jeśli zaś nie, to przepisany jest *tajammum*, ale nie trzeba ponownie myć całego ciała.

Pytanie [4]: Kto może odbyć modlitwę bez recytacji?

- Analfabeta, głuchy i opóźniony.

Pytanie [5]: Czym różni się obowiązek (*farida*) od tradycji (*sunna*) i tradycja od czynu nadobowiązkowego (*nafil*)?

- Obowiązek to to, co zalecił Bóg Najwyższy, a Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, czynił przez całe życie. Tradycja to to, co czynił Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój, z własnej inicjatywy przez całe życie. Czyn nadobowiązkowy to to, co czynił Prorok, niech Bóg modli się za Niego i da Mu pokój przez pewien czas, potem zaś zaniechał i określił, jako czyn wskazany dla całej *ummy*.

Inna odpowiedź to:

- Obowiązek to taki czyn, którego jeśli ktoś zaniecha, staje się nieposłusznym, niewdzięcznym i niewiernym. Tradycja to taki czyn, którego jeśli ktoś zaniecha, staje się odstępcą, niewdzięcznym i nowinkarzem. Czyny nadobowiązkowe to takie, których poniechanie nie czyni z człowieka ani odstępcy, ani niewdzięcznika, ani nowinkarza (heretyka), ale wykonanie takiego czynu uznawane jest za pożyteczne, zaś opuszczenie – szkodliwe.

Pytanie [6]: Czy czystość obowiązuje ze względu na modlitwę, czy ze względu na nieczystość rytualną?

- Czystość wymagana jest podczas modlitwy, jeśli człowiek jest nieczysty. Jeśli wierny rozpoczyna modlitwę w stanie czystości, nie obowiązuje go ablucja, jeśli zaś jest nieczysty, musi przystąpić do ablucji.

Pytanie [7]: Czy wiara jest obowiązkiem, czy tradycją?

- Przekonanie o jedyności Boga Najwyższego, wiara w posłanie proroków i wysłanników, im pokój, jest obowiązkiem, zaś powtarzanie wyznania wiary jest tradycją.

Pytanie [8]: Jak poznałeś Boga Jedynego?

- Nie ma On kształtu ani formy, poznałem poprzez Jego działanie. Uświadamiał mnie tak długo, aż Go poznałem.

Pytanie [9]: Czym jest wiara (*iman*), islam, czynienie dobra (*ihsan*)?

- Wiara to utwierdzenie w słowach i przekonanie w duszy; islam to wypełnianie Boskich nakazów i unikanie tego, czego zakazał; czynienie dobra to wykonywanie dobrych czynów wobec wszystkich Boskich stworzeń.

A oto inna odpowiedź: czynienie dobra to oddawanie czci Bogu tak, jakbyś Go widział, a jeśli ty Go nie widzisz, On widzi ciebie⁹⁵.

Pytanie [10]: Zapytano Szakika al-Balchiego o wiarę, wiedzę, jedyność (*tauhid*), prawo i religię, a ten odpowiedział: „Wiara to przekonanie o jedyności Boga Najwyższego; wiedza to znajomość Boga Najwyższego »bez pytania o to, jak« (*bi-la kajfa*)⁹⁶ i bez porównań; jedyność to bezwzględne przekonanie o tym, że Bóg jest jeden i nie ma żadnego współtowarzysza. Prawo zaś to postępowanie zgodnie z nakazami Pana i unikanie tego, czego zakazał, a religia to stałość w przekonaniu o słuszności wszystkich czterech wyłożonych wcześniej zasad aż do śmierci”.

⁹⁵ Znany hadis przytaczany przez większość tradycjonistów, np. Al-Buchariego i Al-Kurtubiego jako hadis autentyczny.

⁹⁶ Zasada wprowadzona do teologii przez Al-Aszarię stanowiąca, że pewne prawdy wiary należy przyjmować do wiadomości nie pytając o to, jak – „nie ma pytania o to, jak” – por. J. Danecki, *Podstawowe...*, dz. cyt., s. 193;

Paragraf [33]

Wiara i prawo mają dwadzieścia aspektów (*wadżh*). Pięć z nich dotyczy serca, pięć języka, pięć dotyczy części ciała, a pięć innych elementów poza częściami ciała.

Pięć aspektów dotyczących serca to: przekonanie o jedyności Boga, że jest On stwórcą wszystkich stworzeń i ich karmicielem, tym który ich chroni i przenosi z jednego stanu w inny stan.

Pięć aspektów dotyczących języka to: wiara w Boga i Jego aniołów, Jego Księgi i Proroków, Dzień Ostatni, dobre i złe przeznaczenie od Boga Najwyższego.

Pięć aspektów dotyczących ciała to: post, modlitwa, ablucje, obmycie się z nieczystości, miesiączki i połogu.

Pięć aspektów nie dotyczących ciała to: podporządkowanie się książętom (*umara*, l.p. *amir*), władcom (*salatin*, l.p. *sultan*), imamom i muezzinom oraz przecieranie sandałów.

Pytanie: Czy wiara jest stworzona, czy też nie?

- Wiara to zasady i kierunek (*karar wa-hidaja*). Zasady ułożone zostały przez wiernych, są więc stworzone. Kierunek jest tworem Pana, niech służy imię Jego, a zatem nie jest stworzony.

A Bóg wie najlepiej.

Módl się, Boże, za Pana naszego Muhammada, za jego Ród i Towarzyszy oraz tych dostojnych i czystych, którzy kroczyli Jego drogą.

Zaprawdę, Bóg jest naszym Poręczycielem.

Abu al-Lajs as-Samarkandi

ANEKS

Wybrane modlitwy muzułmańskie

Al-Fatiha (sura *Otwierająca*)

W imię Boga Miłosiernego, Litościwego!
Chwała Bogu, Władcy światów,
Miłosiernemu, Litościwemu,
Królowi Dnia Sądnego.
Zaprawdę, Ciebie czcimy i u Ciebie szukamy pomocy.
Prowadź nas drogą prostą,
drogą tych, których obdarzyłeś łaską,
nie zaś tych, co zasłużyli na Twe oburzenie,
i nie tych, którzy zbłądzili.

Taszabbud

Chwała Bogu, dla Niego modlitwy i cała świętość!
Pokój Tobie, Proroku,
i Łaska Boża, i Boskie błogosławieństwo!
Pokój nam i wszystkim prawdziwym sługom Bożym!
Świadczę, że nie ma bóstwa oprócz Boga
i świadczę, że Muhammad jest Jego Prorokiem!

Boże nasz!

Miej w opiece Pana naszego Muhammada
i Ród Pana naszego Muhammada,
tak, jak miałeś w opiece
Pana naszego Abrahama
i Ród Pana naszego Abrahama.

Zeslij błogosławieństwo na Pana naszego Muhammada
i na Ród Pana naszego Muhammada,
tak, jak pobłogosławiłeś
Pana naszego Abrahama i Ród Pana naszego Abrahama
na tym i na tamtym świecie.

Zaprawdę, Ty jesteś Wysławiany i Pełen Chwały!

Kunut

Boże, uciekamy się do Ciebie,
i Twoim przewodnictwem się kierujemy.
Prosimy Cię o przebaczenie
i przed Tobą się korzymy.
Wierzymy w Ciebie i oddajemy się pod Twą opiekę.
Dzięki Ci składamy i tylko w Tobie uznajemy Boga.
Odrzucamy tych, którzy zaprzeczają Tobie!
Boże, Ciebie wychwalamy,
do Ciebie się modlimy i przed Tobą wybijamy pokłony!
Ku Tobie podążamy z całych sił naszych
i Ciebie błagamy o miłosierdzie!
Strach odczuwamy przed Twoją karą,
a kara Twoja czeka niewiernych.
Boże, módl się za naszego Pana Muhammada,
za Jego Ród i Towarzyszy.
Niech będzie pokój!⁹⁷

---

⁹⁷ H. Abdalati, dz. cyt., tłum. z tekstu arabskiego M. M. Dziekan, s. 88-116.

Salat at-witr

Boże, zaprawdę,

Ciebie prosimy o pomoc i wskazanie prostej drogi,

Ciebie prosimy o przebaczenie.

Wierzymy w Ciebie i na Ciebie się zdajemy,

i składamy Ci dziękczynienie za całe dobro,

jakie nam zesłałeś.

Dziękujemy Ci i nie występujemy przeciwko Tobie,

nie odsuwamy Cię i nie pozostawiamy,

uciekamy od tych, którzy grzeszą przeciwko Tobie.

Boże,

Tobie cześć oddajemy,

do Ciebie się modlimy i przed Tobą wybijamy pokłony,

ku Tobie zdążamy

i Tobie służymy.

Błagamy o Twoje miłosierdzie, boimy się Twej kary.

Zaprawdę, ciężka kara spotka tych,

którzy w Ciebie nie uwierzyli!⁹⁸

---

⁹⁸ *Al-Fikh...*, dz. cyt., s. 173-174.

Modlitwa o deszcz – *salat al-istiska*

Boże mój, ześlij na nas miłosierdzie i nie daj nam poznać cierpienia,
śmierci, rozkładu ni zniszczenia.

Boże mój, zaklinam na pagórki, zagajniki i niecki dolin!

Boże, bądź z nami, nie przeciwko nam!

Boże, ześlij nam ożywczy, obfity deszcz, przynoszący zdrowie i szczęście,
deszcz we wszystkich zakątkach ziemi, deszcz długotrwały!

Boże mój, ześlij nam obfity deszcz, nie pozbawiaj nas nadziei!

Boże, Twoi wierni i Twoje krainy cierpią znój i głód i pragnienie,
lecz tylko do Ciebie wnosimy nasze skargi.

Boże, spraw, by zazieleniły się pastwiska i napełniły się wymiona wielbłądzic!

Ześlij nam błogosławieństwo niebios i błogosławieństwo ziemi,
oddal od nas widmo rozkładu, a tylko Ty to potrafisz!

Boże mój, zaprawdę, pragniemy Twego przebaczenia,

bo Ty jesteś tym, który przebacza, ześlij nam więc chmury pełne deszczu!⁹⁹

Modlitwa o ochronę

Do Ciebie się uciekam od tragedii i nieszczęść,
od złego sąsiada tam, gdzie zatrzymuję się na postój
i wtedy, gdy odjeżdża karawana.

Chronię się u Ciebie przed tym, co przynosi wstyd człowiekowi
i za czym idzie przekleństwo od ludzi!¹⁰⁰

⁹⁹ *Al-Fikh...*, dz. cyt., s. 183.

¹⁰⁰ Al-Dżahiz, *Kitab al-bajan wa-at-tabjin* [„Księga jasnego stylu i wyrażania się”], Al-Kahira 1926, t. III, s. 156-157.

Chwała Bogu!

Chwała Wiecznemu i Trwającemu!

Każda dusza otrzyma to, na co zasłużyła.

Chwała Żyjącemu i Wiekuistemu!

Chwała Bogu, a przez Jego cześć

– chwała Królowi Świętemu, Panu Aniołów i wszelkich duchów!

Chwała Najwyższemu z Najwyższych, Chwała Mu!¹⁰¹

Modlitwa nad zmarłym

Boże, przebacz mu!

Boże, zaprawdę on jest Twoim sługą i synem sługi Twego,
synem Twojej Wspólnoty!

Świadczył, że nie ma Boga oprócz Ciebie, Jedyneho,

który nie masz współtowarzyszy oraz że Muhammad jest Twoim Sługą
i Wysłannikiem, a Ty wiesz o tym najlepiej.

Boże, jeśli czynił dobro, obdarz go dobrem, a jeśli czynił zło,
bądź ponad zło, które było jego udziałem.

Boże, nie pozbawiaj nas nagrody za niego i nie wiń nas za jego czyny!¹⁰²

¹⁰¹ Umar al-Mahruki, *Ad-Dala'il fi al-lawazim wa-al-wasa'il* [„Wskazówki na temat obowiązków i środków”], b.m. i r.w., s. 28.

¹⁰² Tamże, s. 279.

Modlitwa ramadanowa – *tarawih*

Boże nasz! Ciebie czcimy, Tobie bijemy pokłony
i przed Tobą na twarz padamy.

Modlimy się i wychwalamy Cię, bezpieczni pod Twoją ochroną.

Błagamy Cię o miłosierdzie i boimy się Twej kary, kary, która jest straszliwa.

Boże! O Ty, który odróżniasz dobro i zło!

O, Ty, który zesłałeś Koran, który stworzyłeś człowieka!

O, Ty, który znasz to, co ukryte i to, co jawne!

Pobłogosław nam, Boże, i wszystkim muzułmanom w miesiącu postu

– ramadanie, daruj nam w tym czasie i w każdym innym wytrwałość

w odmawianiu modlitw, zachowywaniu postu i czytaniu Koranu.

Oddal od nas szatańskie knowania i racz wybaczyć nam, Panie!

Daj nam i naszym współmałżonkom poznać oba rajskie Ogrody!

Boże!

Na Twe rozkazy są czarnookie hurysy!

Daruj nam po dwa ze wszystkich owoców.

Dom Twój jest Domem Pokoju wypełnionym Twoimi darami,

Twoją łaską, Szczodrością i miłosierdziem.

O, Ty, Najwyższy i Wsławiony!

Módl się za naszego Pana Proroka Muhammada.

Modlitwa i pozdrowienie dla całego rodu Jego,

i Jego najlepszych towarzyszy!¹⁰³

¹⁰³ Al-Mahruki, dz. cyt., s. 48.

Modlitwa u wejścia do Mekki

W imię Boga Miłosiernego, Litościwego!

Boże mój, Pozwól mi tutaj pozostać i daj mi tu dozwolone środki przetrwania!

Boże! To sanktuarium jest Twoim Miejscem Świętym, a to Miasto jest Twoim Miastem, spokój jest Twoim spokojem, a sługa Twoim sługą!

Przybyłem do Ciebie z dalekich krajów, obarczony wielkim brzemieniem grzechów i złych uczynków. Zwracam się do Ciebie, jak zwracają się ci, którzy Cię pragną, którzy boją się Twojej kary, abys przyjął mnie przez Twoją wolę przebaczenia, abys przyjął mnie w przestrzeniach Twego Ogrodu, Ogrodu Szczęścia.

Boże mój! Oto Sanktuarium Twoje i Święte Miejsce Twoich Proroków i Wyśłanników. Uchronź zatem przed ogniem moje ciało, krew moją i kości moje!

Boże, nie daj mi poznać Twojej kary w dniu, kiedy Twoi słudzy z martwych powstaną.

Błagam Cię, bo Ty jesteś Bogiem i nie ma Boga jak tylko Ty, Miłosierny, Litościwy, abys miał w opiece i zesłał błogosławieństwo na Pana naszego Muhammada i Jego Ród. Niech będzie pokój na zawsze!¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ *Manasik al-hadždz wa-al-umra wa-zijarat Al-Masdzid an-Nabawi ala al-mazahib al-arba* [„Ob-rzędy *hadźdżu* i *umry* oraz odwiedzin Meczetu Proroka wedle czterech szkół prawa”], red. A.A. Fida, Mekka, b.r.w., s. (35-37).

SUMMARY

Abu al-Layth al-Samarqandi: Introduction to the Prayer

The book contains a translation of *Al-Muqaddima fi as-salat*, a treaty by Abu al-Layth as-Samarqandi (d. 983 or 993), one of most prominent scholars of the Hanafite school of Islamic law, a *faqih*, *Quran* commentator and a sufi. His writings (not only the translated treaty) have gained great popularity in the whole Islamic World and were published in Turkish, Javanese, Malaysian and other translations. *Al-Muqaddima* is one of the most important books by As-Samarqandi. The text has got at least nine commentaries, which confirms its popularity and usefulness for believers. The book includes a general description of the prayer (*salat*), its principles and obligations. The Polish translation is based on the manuscript preserved in Aya Sofya Library, Istanbul, and edited by Ananiasz Zajęzkowski in 1962. The edition contains also an Introduction and Annexes with selected Islamic prayers.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
Prolegomena do modlitwy	19
ANEKS: Wybrane modlitwy muzułmańskie	47
Summary	55